

BUREAUONDERZOEK CULTUURHISTORIE HERINRICHTING MOLENBEEK EN AALSBEEK

MOLENBEEK EN AALSBEEK, GEMEENTE VENLO

Opdrachtgever:	Waterschap Limburg
Project:	WSL 116
Datum:	30 december 2025

BUREAUONDERZOEK CULTUURHISTORIE HERINRICHTING MOLENBEEK EN AALSBEEK

MOLENBEEK EN AALSBEEK, GEMEENTE VENLO

Opdrachtgever:	Waterschap Limburg
Projectnr:	WSL 116
Rapportnr:	0.2
Status:	Versie 1.1 Definitief
Datum:	30 december 2025

Auteurs:
Dirk Knapen

Verificatie:
Niels Sommers

Validatie:
Ineke de Jongh

T 088 - 33 66 333
E info@kragten.nl

© 2025 Kragten

Niets uit dit rapport mag worden veelelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande toestemming van Kragten. Het is tevens verboden informatie en kennis verwerkt in dit rapport ter beschikking te stellen aan derden of op andere wijze toe te passen dan waaraan in de overeenkomst toestemming wordt verleend.

kragten

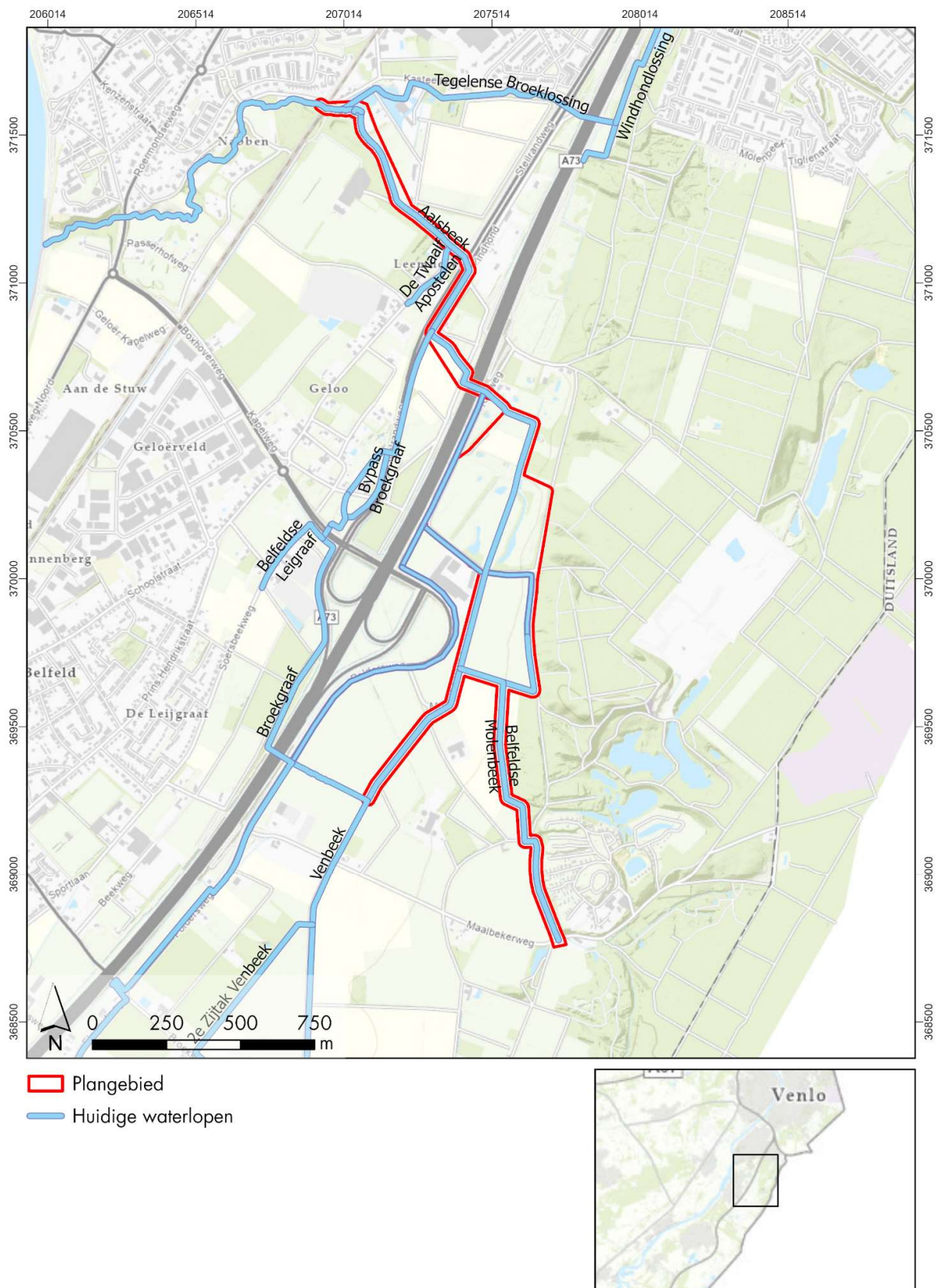
INHOUDSOPGAVE

1	ADMINISTRATIEVE GEGEVENS.....	4
2	INLEIDING.....	6
2.1	Aanleiding.....	6
2.2	Juridisch en methodologisch kader.....	6
2.3	Ligging plangebied, inrichting en toekomstige situatie plangebied.....	9
3	DOEL- EN VRAAGSTELLING.....	10
4	AARDKUNDIG LANDSCHAP.....	11
4.1	Inleiding.....	11
4.2	Algemene aardkundige situatie.....	11
4.3	Geomorfologie, bodem en hoogte.....	14
5	CULTUURHISTORIE.....	19
5.1	Inleiding.....	19
5.2	Historische achtergrond.....	19
5.3	Historische bebouwing.....	35
5.4	Inventarisatie cultuurhistorische waarden.....	44
5.5	Aanwezige waarden.....	49
6	BEANTWOORDING ONDERZOEKSVRAGEN.....	52
6.1	Cultuurhistorie.....	52
7	CONCLUSIE.....	55
7.1	Conclusie.....	55
7.2	Aanbevelingen.....	56
8	VERWIJZINGEN.....	58
	BIJLAGE: CULTUURHISTORISCHE INVENTARISATIEKAART.....	59
	BIJLAGE: RELEVANTE FOTO'S VELDBEZOEK 3 JUNI 2025.....	63

1 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Project	Molenbeek en Aalsbeek, Gemeente Venlo
Provincie	Limburg
Gemeente	Venlo
Toponiem	Molenbeek en Aalsbeek
Huidig grondgebruik	Gemengd, weiland, bouwland, beek
Oppervlakte plangebied	Ca 37 ha
Opdrachtgever	Waterschap Limburg
Bevoegde overheid	Gemeente Venlo en Provincie Limburg
Uitvoerder	Kragten BV
Uitvoeringsperiode	September - december 2025
Medewerkers	Dirk Knapen, Niels Sommers en Ineke de Jongh

Tabel 1. Administratieve gegevens

Figuur 1. Plan- en onderzoeksgebied en de watergangen in de omgeving op de topografische kaart (achtergrond: ESRI Topo/PDOK).

2 INLEIDING

2.1 Aanleiding

Waterschap Limburg heeft een opgave om de inrichting van de Aalsbeek en de Belfeldse Molenbeek bij Tegelen aan te passen. Deze beken dienen voor 2027 te voldoen aan de ecologische en chemische kwaliteitseisen vanuit de Kaderrichtlijn Water (KRW). Beide beken voldoen momenteel deels niet aan de doelstellingen uit de KRW. Het waterschap verkent daarom maatregelen om de ecologische toestand van de beken te versterken. In de verkenning wordt bekeken wat nodig en mogelijk is worden verschillende belangen afgewogen. Een van die belangen zijn de cultuurhistorische waarden.

Ten westen van de A73 wordt ook gekeken naar opties om vissen meer kans te geven zich te verplaatsen. Het gaat om onderzoek naar de mogelijkheden om de huidige vistrap te verbeteren of te vervangen aangezien deze in de huidige vorm niet functioneert.

Kragten heeft in het kader hiervan een cultuurhistorisch bureauonderzoek met inventarisatie met veldbezoek uitgevoerd. Het onderzoek is noodzakelijk om de (bekende) cultuurhistorische gegevens uit de omgeving van het plangebied in kaart te brengen. Hieruit komt een advies voor de kansen en risico's voor de aanwezige cultuurhistorische waarden.

2.2 Juridisch en methodologisch kader

2.2.1 Beleid cultuurhistorie provincie Limburg

Cultuurhistorie is als kernkwaliteit binnen de omgevingsverordening van de provincie Limburg opgenomen onder het hoofdstuk Landschap, regio de groenblauwe mantel. Hieronder vallen voor de regio Noord- en Midden-Limburg ook de kernkwaliteiten groene karakter, visueel-ruimtelijk karakter en reliëf.

De provincie Limburg heeft een provincie dekkende cultuurhistorische inventarisatie samengebracht met andere onderwerpen in de Atlas Limburg in te zien via de volgende link;
<https://portal.prvlimburg.nl/viewer/app/default>.

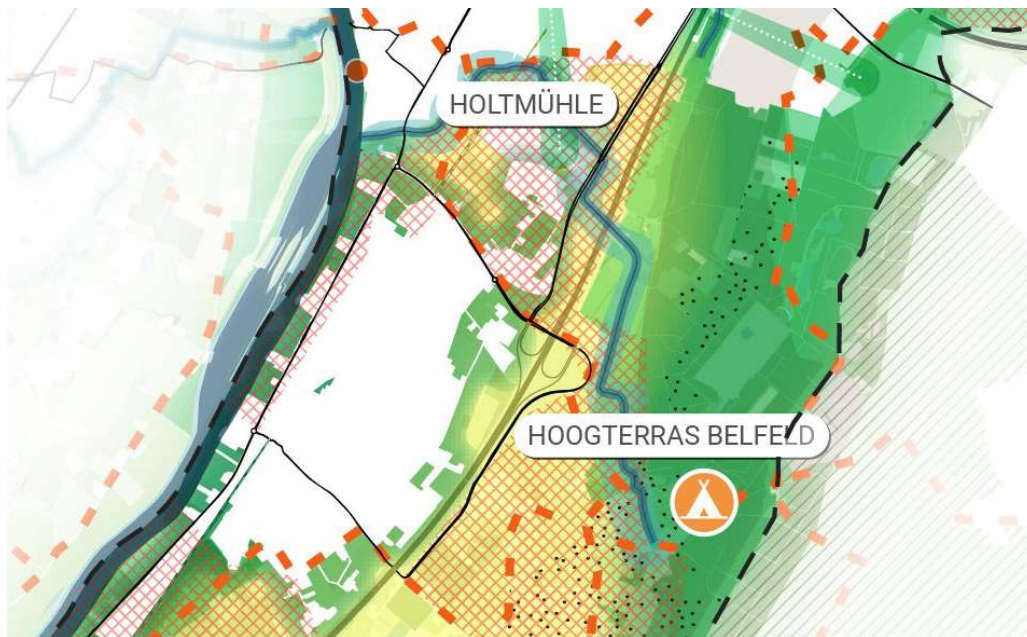
2.2.2 Beleid cultuurhistorie gemeente Venlo

Per 1 januari 2024 is de erfgoedverordening van de gemeente Venlo van kracht. De erfgoedverordening richt zich op het aanwijzen en beschermen van gemeentelijk beschermd cultuurgood of verzamelingen, gemeentelijke monumenten, cultuurhistorische ensembles en gemeentelijk beschermde stads- en dorpsgezichten. De omgang met rijksmonumenten is niet opgenomen in de erfgoedverordening.

Voor de omgang met rijksmonumenten in de gemeente wordt doorverwezen naar de website van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). In geval van sloop, ingrijpende wijzigingen, reconstructie, wijziging voor gebruiksverandering met vergelijkbare gevolgen en/of gedeeltelijke verplaatsing dient een omgevingsvergunning aangevraagd te worden, de RCE heeft hierbij een adviserende rol. In dit geval gaat het om een rijksmonument dat buiten de bebouwde kom ligt en moet ook de provincie bij de advisering hierover betrokken worden.

In 2015 heeft de gemeente Venlo voor het volledig grondgebied van de gemeente een cultuurhistorische inventarisatie op laten stellen door RAAP. Met de cultuurhistorische elementen op deze kaart kan rekening worden gehouden in ruimtelijke ontwikkelingen. Er is geen concreet beleid gekoppeld aan deze kaart, niet in de erfgoedverordening en ook niet in de vorm van regels op de kaart in het Omgevingsplan van Venlo.

Vanaf 10 mei 2025 is de Omgevingsvisie Venlo 2040 van kracht. De omgevingsvisie omvat de richting en ambities voor de fysieke leefomgeving. Onderdeel daarvan is het erfgoed van de gemeente Venlo. Grote delen van het plangebied zijn aangewezen als 'aandachtsgebied erfgoed' (Zie Figuur 2). Voor het buitengebied geldt voor deze delen het volgende: 'we zorgen ervoor dat de transitie in het buitengebied en het versterken van de natuur hand in hand gaan met behoud en herstel van cultuurhistorische erfgoedwaarden'. Onderdeel van deze gebieden zijn het gebouwd erfgoed maar ook het landschap zelf.

BUITENGEBIED

- Natuur, recreatie en water leidend boven landbouwontwikkelingen
- Ruimte voor buitengebied gerelateerd gebruik in harmonie met natuurlijke systeem
- Natura2000
- Natuurnetwerk Nederland
- Steilrandbossen
- Groene dorpsrand
- Groen-blauwe inprickers
- Maas
- (Natuur)beek + beekdal als natte ecologische verbinding
- Droge ecologische verbinding
- Zoekgebied Delta Rhine Corridor i.c.m. ecologische verbinding
- Woonenclaves in het groen
- Toeristische hoofdstructuur
- Dagrecreatieve voorziening
- Toekomstbestendige verblijfsrecreatie
- Aandachtsgebieden erfgoed
- Stiltegebied
- Potentiele zoekgebieden grootschalige opwek

Figuur 2 Gebiedsuitwerking kaart en legenda Buitengebied van de Omgevingsvisie Venlo 2040.

2.3 Ligging plangebied, inrichting en toekomstige situatie plangebied

Onderhavig tracé is te zien op Figuur 1. Het bovenstroomse deel bestaat uit het brongebied van de Maalbeek. De Maalbeek gaat over in de Belfeldse Molenbeek. Deze beek stroomt uit in de Aalsbeek richting kasteel Holzmühle. Al deze watergangen behoren tot het te onderzoeken plangebied.

De Maalbeek ontspringt onder aan de steilrand ten oosten van Hoeve Maalbeek. Deze beek is gevoed met kwelwater afkomstig uit de hoger gelegen Ravensheide, onderdeel van de hoogterrassen in Duitsland. De Maalbeek stroomt in westelijke richting, maar wordt al snel via leidingen naar de vijver in beheer van Grand café Maalbeek geleid.

De Belfeldse Molenbeek stroomt vervolgens in noordelijke richting naar de Aalsbeek. De Aalsbeek stroomt in noordelijke richting, via de natte natuurplek Holzmühle, onder de A73 door. Ten westen van de A73 staat de Aalsbeek ter hoogte van de Steilrandweg in verbinding met de Broekgraaf. Ter hoogte van de Tegelseweg staat de Aalsbeek in verbinding met De Twaalf Apostelen. De Aalsbeek stroomt vervolgens uit in de oude molenvijver. Op deze molenvijver is naast de Aalsbeek, ook de Kasteelvijver aangesloten, waarin de Tegelse Broeklossing uitmondt. Vanuit de molenvijver stroomt de Aalsbeek via een vistrap verder in westelijke richting. Deze vistrap functioneert niet naar behoren, omdat deze onvoldoende optrekbaar is. De Aalsbeek stroomt vanuit hier verder in zuidwestelijke richting om vervolgens in de Maas uit te monden.

Ten behoeve van de cultuurhistorische inventarisatie en beschrijving van het gebied wordt een onderzoeksgebied van 100 meter rondom het plangebied heen aangehouden. Kasteel Holzmühle en de Maalbekermolen vormen hierop een uitzondering. Deze twee locaties worden in zijn geheel meegenomen in het onderzoek aangezien zij vanuit cultuurhistorisch perspectief niet los te zien zijn van het watersysteem.

De toekomstige situatie van het plangebied is nog niet bekend. Er wordt gezocht naar mogelijkheden om de waterlopen meer te laten meanderen en om water beter vast te houden. Daarnaast wordt gekeken naar mogelijkheden om de vistrap Kasteel Holzmühle te verbeteren of te vervangen aangezien deze nu niet functioneert. Concrete ingrepen zijn op dit moment nog niet bekend.

3 DOEL- EN VRAAGSTELLING

Om inzicht in de cultuurhistorische waarden van het gebied te krijgen, wordt gekeken naar de historische geografie, de historische bebouwing en het historisch groen. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van de volgende bronnen:

- De atlas Limburg (provincie Limburg)
- De erfgoedatlas (RCE)
- Historisch kaartmateriaal, waaronder de historische kadasterkaart AEZEL en de Tranchotkaart
- Rijksmonumenten informatie (monumenten.nl)
- De cultuurhistorische inventarisatiekaart van de gemeente Venlo
- Relevante literatuur

Onderdeel van de inventarisatie is een veldbezoek, waarbij de cultuurhistorische elementen worden geïnventariseerd. Daarbij wordt ook gekeken of de informatie, zoals weergegeven op bestaande inventarisatiekaarten, klopt.

Voorafgaand aan het veldbezoek wordt op basis van geschreven bronnen en kaartmateriaal geïnventariseerd welke cultuurhistorische elementen binnen het plangebied aanwezig zijn. Ook wordt in kaart gebracht welke elementen (deels) verdwenen zijn. Het onderzoek verkrijgt inzicht in:

- **Gebouwd erfgoed**: monumenten (molens, boerderijen, sluizen etc.), kleine elementen zoals beelden, bouwhistorische ensembles (erven, dorpen, landgoederen etc.) en beschermde stads- en dorpsgezichten;
- **Historisch landschap**: punten (solitaire bomen, wielen etc.), lijnen (wegenpatronen, groenstructuren, sloten, dijken etc.) en vlakken (akkercomplexen, bossen etc.);
- **Aardkundig erfgoed**: natuurlijk landschappelijke processen herkenbaar in het landschap zoals steilranden, stuifduinen of het maasterrassenlandschap.

Op basis van de inventarisatie kan met het maken van een ontwerp rekening worden gehouden met deze elementen. Waardevolle elementen of patronen kunnen worden ontzien van ingrepen, tijdens de werkzaamheden worden versterkt of juist inspiratie bieden voor het ontwerp.

In het advies ten overstaan van cultuurhistorie wordt ingegaan op de kansen en risico's rondom de aanwezige cultuurhistorische waarden, en hoe behoud hiervan bij kan dragen aan een betere leefomgeving of ontwerp.

De cultuurhistorische inventarisatie geeft antwoord op de onderstaande vragen:

- *Welke zichtbare cultuurhistorische elementen (punt, vlak, lijn) zijn er binnen het plangebied aanwezig?*
- *Welke cultuurhistorische elementen lagen in het plangebied en zijn nu verdwenen?*
- *Wat is het effect van de voorgenomen ingrepen op de aanwezige cultuurhistorische elementen? (voor zover deze vraag al te beantwoorden is)*
- *Op welke manier bieden de nog aanwezige en/of verdwenen cultuurhistorische elementen een bijdrage aan de toekomstige ontwikkelingen en het ontwerp?*
- *Op welke manier dragen de nog aanwezige cultuurhistorische elementen bij aan een betere leefomgeving? Bieden de verdwenen elementen kansen hiervoor?*

4 AARDKUNDIG LANDSCHAP

4.1 Inleiding

De keuze voor een vestigingslocatie werd in het verleden in grote mate bepaald door de landschappelijke omgeving en de mogelijkheden die hierin geboden werden. De locatie was afhankelijk van het aardkundig/ natuurlijk landschap. Landbouwers (vanaf de Bronstijd tot en met de Late Middeleeuwen) gaven bijvoorbeeld de voorkeur aan vruchtbare gronden voor akkerbouw.

Tijdens het onderzoek naar het aardkundig landschap zijn de volgende (hoofd)bronnen gebruikt:

- *geomorfologische kaart van Nederland*;
- *bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000*;
- *actueel hoogtebestand Nederland (AHN)*;
- *BRO GeoTOP Nederland (RD, voxellaag) geologische eenheden*;
- *relevante literatuur*.

4.2 Algemene aardkundige situatie

Het plangebied ligt in een landschap dat is ontstaan door tektonische opheffing vanaf het Paleozoïcum (ca 550 miljoen jaar – 252 miljoen jaar geleden) en door de vorming van rivierterrassen vanaf het Laat Pliocene (ongeveer 3,6 tot 2,6 miljoen jaar geleden). In het Paleozoïcum zijn door tektonische opheffing breuken ontstaan waardoor hogere en lagere gebieden zijn gevormd (Stouthamer et al. 2023). De hogere gebieden worden horsten genoemd, de lagere gebieden tussen horsten in worden slenken genoemd. Op Figuur 7 worden de breuklijnen op de hoogtekaart weergegeven.

Pleistoceen

De tektonische opheffing bepaalde grotendeels waar de rivieren hun loop vonden. In wisselend koude (glacialen) en warmere (interglacialen) perioden sneden voorlopers van de Maas zich diep of oppervlakkig in. In koude periode vond oppervlakkige insnijding plaats waarbij dikke pakketten grind en grof zand werden afgezet. In de warmere periode kon het water zich dieper insnijden en ontstonden meanderende rivieren. Deze afwisseling leidde tot de vorming van terrassen herkenbaar in het landschap.

Ongeveer 500.000 – 400.000 jaar geleden werd het hoogterras gevormd met een aflopende hoogte van ongeveer 52 – 37 m +NAP. In het Saalien, ca. 220.000 – 120.000 jaar geleden werd de bodem diep ingesneden en vervolgens opgevuld met grof zand en grind. De rivier schuurde een 20-25 m hoge steilrand in het hoogterras uit duidelijk herkenbaar ten oosten van de Aalsbeek. In het Laat Pleistoceen – het Weichselien, ca 110.000 – 10.700 jaar geleden sneed de Maas zich opnieuw diep in waarbij delen van het Saalienterras (midenterras) werden opgeruimd. Vervolgens zette de Maas weer dikke pakketten grove sedimenten zoals grind en grof zand af waardoor het laagterras zich vormde (Van Dijk & Bouwmans, Plangebied Delta Corridor te Tegelen en Belfeld, gemeente Venlo, 2023).

In koude periode stroomde water oppervlakkig af van het hoogterras. Door de bevroren ondergrond kon het water niet wegzakken maar stroomde het af als oppervlaktewater waardoor smalle ingesneden watervoerende dalen ontstonden aan de rand van het Hoogterras.

Gedurende de Saale en Weichsel-ijstijden zijn sedimenten van de voorlopers van de Maas en Rijn bedekt met een laag afzettingen van wisselende dikte, die onder koude omstandigheden zijn gevormd. Deze bestaan voornamelijk uit zandige sedimenten en worden geologisch gezien tot de Formatie van Bortel gerekend (Zuidhof & Huizer, 2015). Dit zand wordt dekzand genoemd aangezien het de oudere pleistocene afzettingen af heeft gedekt.

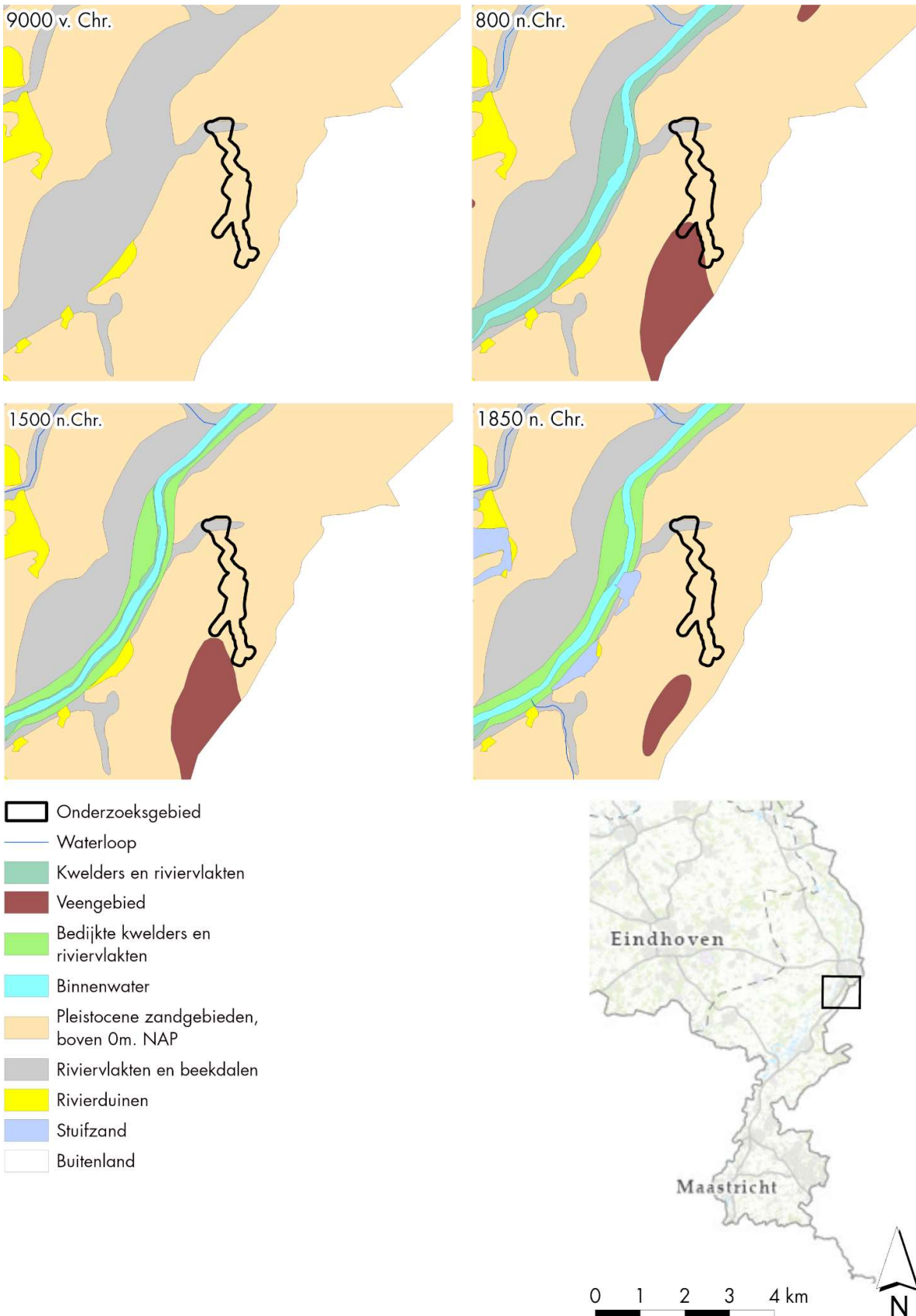
Holoceen

In het Holoceen wordt het klimaat een stuk milder. Door de toenemende vegetatie komt een eind aan de natuurlijke zandverstuivingen en raken de dekzandruggen gefixeerd. Met het toenemen van de temperatuur veranderde ook het drainagepatroon van de beken, deze gingen zich diep insnijden en meanderen. Bovenstroomse delen van oude beeklopen raakte langzaam uit gebruik en bleven achter als dalvormige laagten of droogdalen (Van Dijk & Bouwmans, 2023). Aan de randen van het hoogterras bevinden zich nog steeds verschillende droogdalen. Er zijn ook watervoerende dalen zoals het dal van de Maalbeek en de Molenbeek.

In het Holoceen ontstond veen op veel lage plekken waar water niet weg kon. Hier stapelde dode plantenresten zich op waardoor zich dikke lagen organisch materiaal vormden, ookwel veen genoemd. Op de paleogeografische kaarten is ten zuiden van het plangebied de groei van een veengebied te zien (Figuur 3).

Aan de voet van het hoogterras in het midden van het plangebied kwam kwelwater omhoog. Dit zorgde voor natte omstandigheden in het verleden waardoor een moerassig gebied ontstond. Dit moerassig gebied vormde een van de bronnen van de Aalsbeek. De Aalsbeek werd, in ieder geval vanaf de Middeleeuwen ook gevoed door water van de Tegelse Broeklossing en de Molenbeek. Het water uit deze gebieden stroomde naar pleistocene beekdal van de Aalsbeek en mondde uiteindelijk uit in de Maas. De Aalsbeek heeft in het Pleistoceen haaks op de Maas zijn eigen kleine terrasjes gevormd.

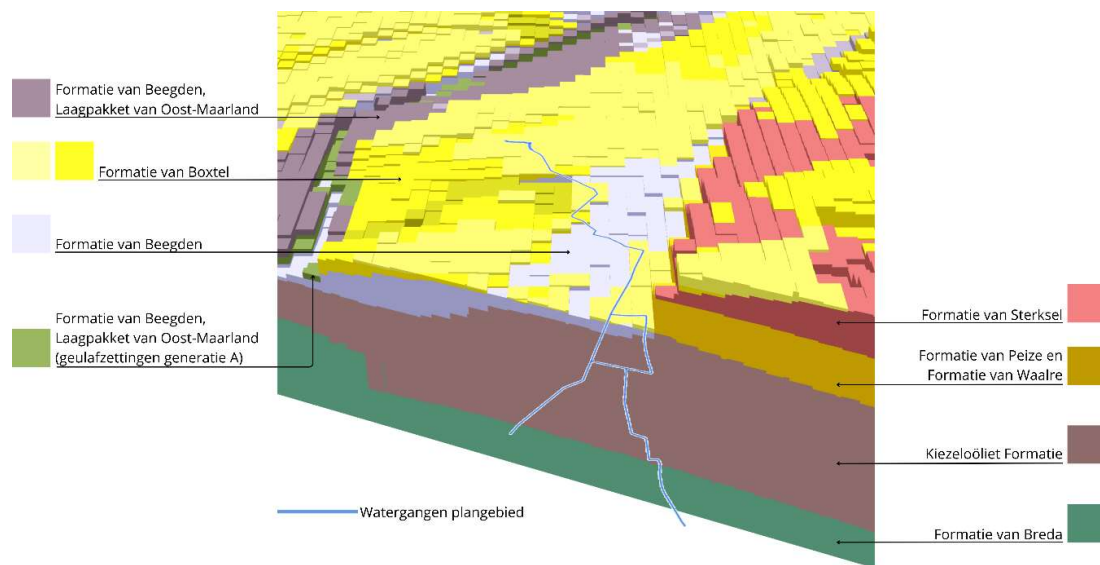
Vanaf de Middeleeuwen is het veen langzaam ontgonnen en in de 19de en 20ste eeuw worden de natte moeras- of broekgebieden waar een groot deel van het plangebied uit bestond volledig in cultuur gebracht. Het watersysteem is in deze periode ook aangepast (Zie hiervoor 5.2.).

Figuur 3 Paleogeografische kaarten (Vos, Van der Meulen, Weerts, & Bazelmans, 2018).

4.2.1 Geologische ondergrond

Onderstaande afbeelding betreft een 3D weergave van de Geologische Dienst Nederland met het plangebied. Het 3D-model is gegenereerd op basis van data uit boringen uit het Dinoloket. Het model ter plaatse van het plangebied komt overeen met de hierboven beschreven aardkundige ontwikkelingen. In het model is duidelijk te zien dat er Maasterrassen zijn gevormd (Figuur 4). In het Saalien (ca. 220.000 – 120.000 jaar geleden) heeft de rivier zich diep ingesneden waarbij oudere afzettingen van de Formatie van Peize en Waalre zijn verdwenen waardoor het middenterras is ontstaan waarop het plangebied zich bevindt. Vervolgens is hier grof zand en grind afgezet behorende tot de Formatie van Beegden. De grove afzettingen van deze formatie zijn vervolgens bedekt geraakt met dekzand van de Formatie van Bostel (Van Dijk & Bouwmans, Plangebied Delta Corridor te Tegelen en Belfeld, gemeente Venlo, 2023).

Figuur 4 3D model van de geologische ondergrond (BRO, Geologische Dienst Nederland).

4.3 Geomorfologie, bodem en hoogte

Het plangebied ligt grotendeels in een dalvlakteterras aan de voet van het hoogterras. Uitzondering vormt het uiteinde van de Aalsbeek die nabij kasteel Holtmühle haar eigen pleistocene beekdal met heeft. Het plangebied raakt aan de oostzijde de afbraakwand van het hoogterras (Figuur 5). In het zuiden van het plangebied is door erosie veroorzaakt door water materiaal van het hoogterras afgezet op het middenterras (hellingafspoelingen en dalafspoelingswaaier).

Bodemtypen in het plangebied (Berendsen, 2008)

Binnen het plangebied komen verschillende bodemtypes voor: vorstvaaggronden (gZb30), gooreerdgronden (pZn23), poldervaaggronden (fKRn1 en KRn2), veldpodzolgronden (Hn21), rooibrikgronden (Bzd24) en beekerdgronden (pZg23) (Figuur 6).

- De **rooibrikgronden** liggen in de zone van de beekdalbodem en worden gekenmerkt door een bovengrond van zeer sterk lemig fijn zand.
- **Vaaggronden** zijn weinig ontwikkelde bodems zonder duidelijke bodemhorizonten.
- **Gooreerdgronden**, die een groot deel van het plangebied beslaan, vormen een overgang tussen eerdgronden en podzolgronden. Ze komen vooral voor in vochtige, lagere gebieden

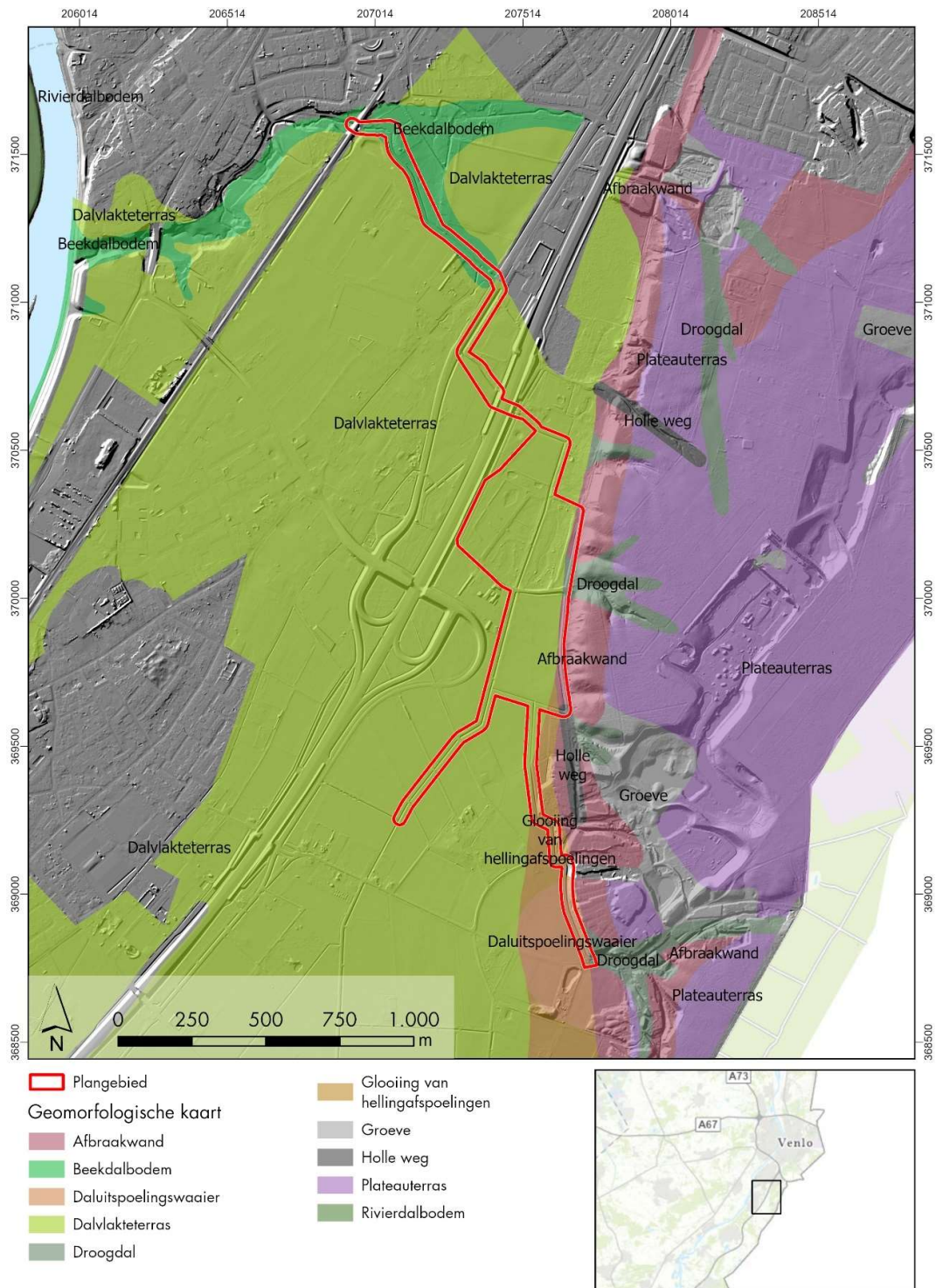
en worden veelal gebruikt als grasland. De bodemopbouw bestaat uit een humusrijke A-horizont (20–50 cm), bovenop een zwak ontwikkelde zandige podzol B-horizont.

- In het westelijke deel, nabij de Venbeek, komt een klein gedeelte **beekerdgrond** voor. Deze gronden liggen doorgaans in beekdalen met een wisselende grondwaterstand.
- In het zuidelijke deel van het plangebied, nabij het brongebied van de Maalbeek, komen **veldpodzolgronden** voor. Deze podzolgronden hebben een mineraalarme A-horizont, gevolgd door een uitspoelingshorizont, met daaronder een B-horizont waarin humus is ingespoeld. De overgangen tussen deze lagen zijn meestal geleidelijk.

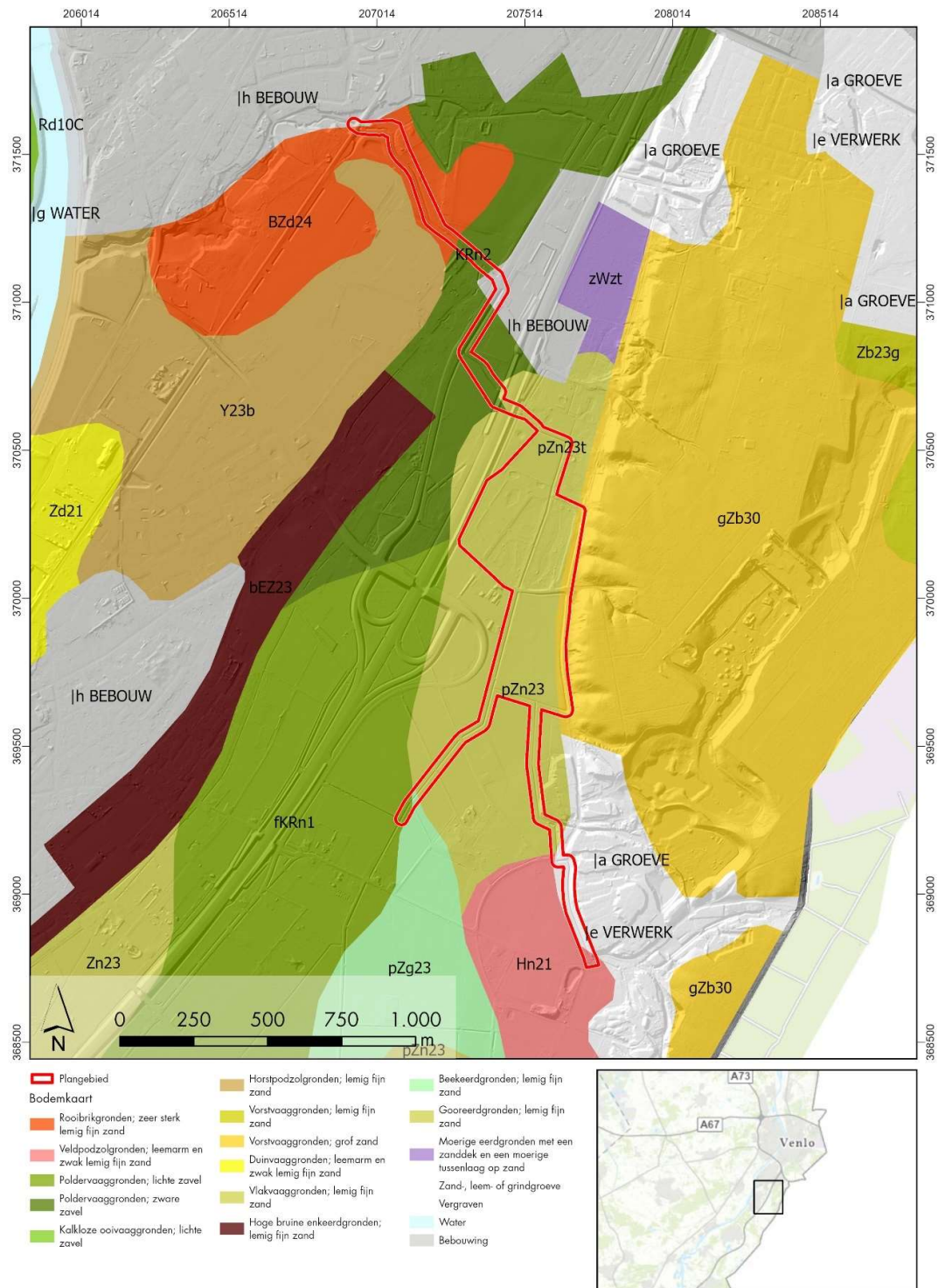
Hoogteverschillen

Het Actueel Hoogtebestand van Nederland (AHN) geeft de precieze en gedetailleerde maaiveldhoogtes van Nederland in meters ten opzichte van het Normaal Amsterdams Peil (NAP). De maaiveldhoogtes worden in een kleurschaal weergegeven. In Figuur 7 is de AHN van het plangebied weergegeven.

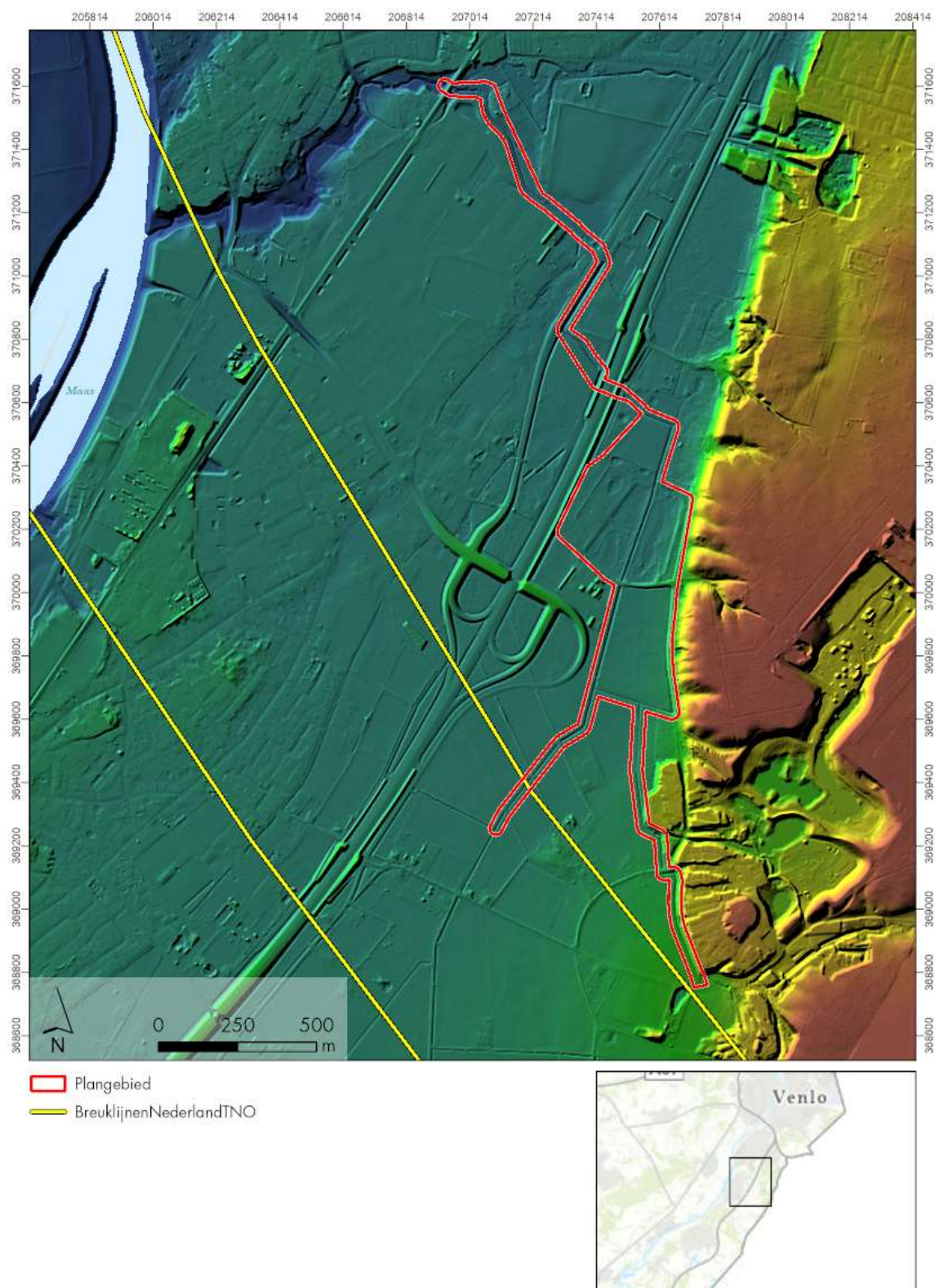
Nabij het plangebied zijn aanzienlijke hoogteverschillen aanwezig (Figuur 7). Het hoogterras ligt op circa 48 meter +NAP, terwijl het dalvlakteterras op ongeveer 23,5 meter +NAP ligt. Het bovenstroomse deel van de Belfeldse Molenbeek, nabij de watermolen, ligt op circa 30 meter +NAP. Naar het westen toe daalt het terrein richting de Maas, waarbij het binnen het plangebied ter hoogte van kasteel Holtmühle het diepst insnijdt tot ongeveer 17 meter +NAP (zie Figuur 7).

Figuur 5 Geomorfologie

Figuur 6 De bodemkaart van Nederland.

Figuur 7 AHN4 rood is hoog, blauw is laag (pdok.nl).

5 CULTUURHISTORIE

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt gekeken naar de historische achtergrond van het gebied (landgebruik, watersysteem en 19de en 20ste -eeuwse ontwikkelingen). Vervolgens wordt het gebouwde erfgoed en de historische achtergrond van deze gebouwen in het gebied besproken. Tot slot worden de cultuurhistorisch waardevolle elementen in het gebied geïnventariseerd.

Tijdens het onderzoek naar de bekende historische gegevens binnen het onderzoeksgebied zijn de volgende (hoofd)bronnen gebruikt:

- De atlas Limburg (provincie Limburg)
- De erfgoedatlas (RCE)
- Historisch kaartmateriaal waaronder de historische kadasterkaart AEZEL en de Tranchotkaart
- Rijksmonumenten informatie (monumenten.nl)
- De cultuurhistorische inventarisatiekaart van de gemeente Venlo
- Relevante literatuur

5.2 Historische achtergrond

Historische bronnen bieden inzicht in de ontwikkelingen binnen het onderzoeksgebied. Voor de negentiende en twintigste eeuw kunnen deze ontwikkelingen worden gereconstrueerd aan de hand van historisch kaartmateriaal. Kaarten werden relatief regelmatig vervaardigd en geven een gedetailleerd beeld van de veranderingen in het landschap. De onderstaande reeks historische kaarten vormt dan ook een waardevolle weergave van de ruimtelijke ontwikkeling van het plangebied.

Het plangebied bevindt zich ten oosten en voor een deel tussen de bewoningskernen van Tegelen en Belfeld. Al in de Romeinse tijd zijn er sporen van bewoning en landbouw nabij deze kernen vanwege de gunstige ligging aan de Maas en de vruchtbare gronden. De naam Tegelen is waarschijnlijk afgeleid van het Latijnse woord voor dakpan (*tegula*) of baksteen, verwijzend naar de lange geschiedenis van kleiwinning en keramiekproductie.

Historisch landgebruik

Tot de grote ontginningen van de tweede helft van de 19de eeuw

Het plangebied doorkruist grofweg twee zones. De oostelijke helft van het tracé doorkruist historisch gezien, een nat moerassig gebied aan de voet van het hoogterras. Het westelijk deel van het tracé doorkruist de bouwlanden tussen de akkercomplexen van Tegelen en Belfeld.

Dit landschappelijk onderscheid is goed te zien op de Tranchotkaart uit 1804 (Figuur 16). Het natte moerassige gebied werd het Meelderbroek genoemd. Hier kwam van nature kwelwater voor afkomstig van het hoogterras. Deze gronden waren van oorsprong onbruikbaar voor agrarische doeleinden. Begrazing kon enkel in drogere perioden van het jaar plaatsvinden (Hemmes & Tjabringa, 2008). Direct aan de Molenbeek, dwars in het Meelderbroek, zijn op het begin 19de -eeuws kaartmateriaal percelen weiland en bos te zien (Figuur 17, Figuur 18, Figuur 19). Deze percelen werden samen de Maalbeker Bemden genoemd.

Op de rand van de akkercomplexen tussen Belfeld en Steijl en het natte Meelderbroek bevonden zich kampongtingningen, waarschijnlijk in de 15de of 16de eeuw aangelegd (Ernst, 2010).

Kampongtingningen zijn kleine blokvormige ontginningen aan de rand van minder vruchtbare gebieden. Het landgebruik binnen de kampen is gemengd (weiland en bouwland). Kenmerkend voor kampen is dat ze zijn omheind door heggen bosschages en/of houtwallen. De kampen zijn duidelijk te herkennen op de historische kaarten van de 19de eeuw (Figuur 16, Figuur 17, Figuur 18, Figuur 20).

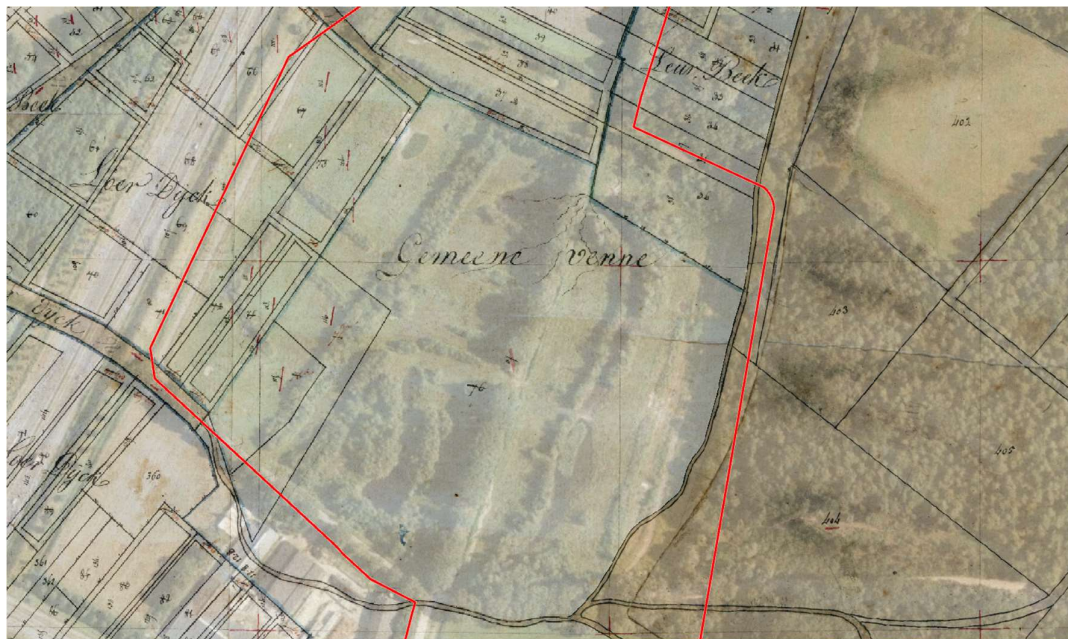
In het zuidoosten van het plangebied, nabij de Maalbekermolen, vonden vanaf de Middeleeuwen ontginningen plaats nabij Hoeve Maalbeek. Het voormalig leengoed Malbeck werd in 1394 – 1398 voor het eerst genoemd (Maelbeek) (Renes, 1999). In de 18de eeuw werd de ontginning uitgebreid vanaf ontginningsboerderij Hoeve Oud Schonenborg uit 1777 (Hemmes & Tjabringa, 2008). In de tweede helft van de 19de eeuw en het begin van de 20ste eeuw werd de gehele Meelderbroek ontgonnen.

Het historische watersysteem

Tot de grote ontginningen van de tweede helft van de 19de eeuw

Vanaf het hoogterras en vanaf de voet van het hoogterras ontsprongen verschillende beken waaronder de Maalbeek en de Aalsbeek. De Maalbeek ontspringt ten oosten van Hoeve Maalbeek en stroomde vervolgens in de 19de eeuw als Molenbeek dwars door het voormalige Meelderbroek naar het noordwesten. De Molenbeek mondde uiteindelijk uit in de Aalsbeek.

De Aalsbeek werd gevoed door de Molenbeek maar ook door de Tegelse Broeklossing en door het kwelwater uit het Meelderbroek in het midden van het plangebied. Het kwelwater komt hier van nature, aan de voet van het hoogterras naar het oppervlak. Het Meelderbroek wordt op het kadastraal minuutplan de *Gemene Venne* genoemd. De *Leur Beek* zoals weergegeven op het minuutplan komt overeen met wat we nu de Aalsbeek noemen (Figuur 8 en Figuur 18).

Figuur 8. Uitsnede uit het kadastraal minuutplan van 1844, met het plangebied (rood) op de huidige luchtfoto, de *Gemene Venne* en de *Leurbeek* (huidige Aalsbeek).

Het watersysteem in het zuidoosten van het plangebied stond in de 19de eeuw nog in dienst van de Maalbekermolen. Deze watermolen werd aangedreven door water dat was opgestuwd in twee molenvijvers ten zuiden en ten oosten van de molen. Hiervoor is ten zuiden van de Maalbekermolen een extra greppel gegraven in het hoogterras voor de aanvoer van water. Deze greppel is nog deels herkenbaar in het hoogteverschil en is ook te zien op het kadastraal minuutplan van 1844 (Figuur 18 en Figuur 19). Van de twee molenvijvers zijn enkel relictten over in de vorm van visvijvers ten zuiden van Hoeve Maalbeek en een op het AHN4 herkenbaar reliëf in het oosten.

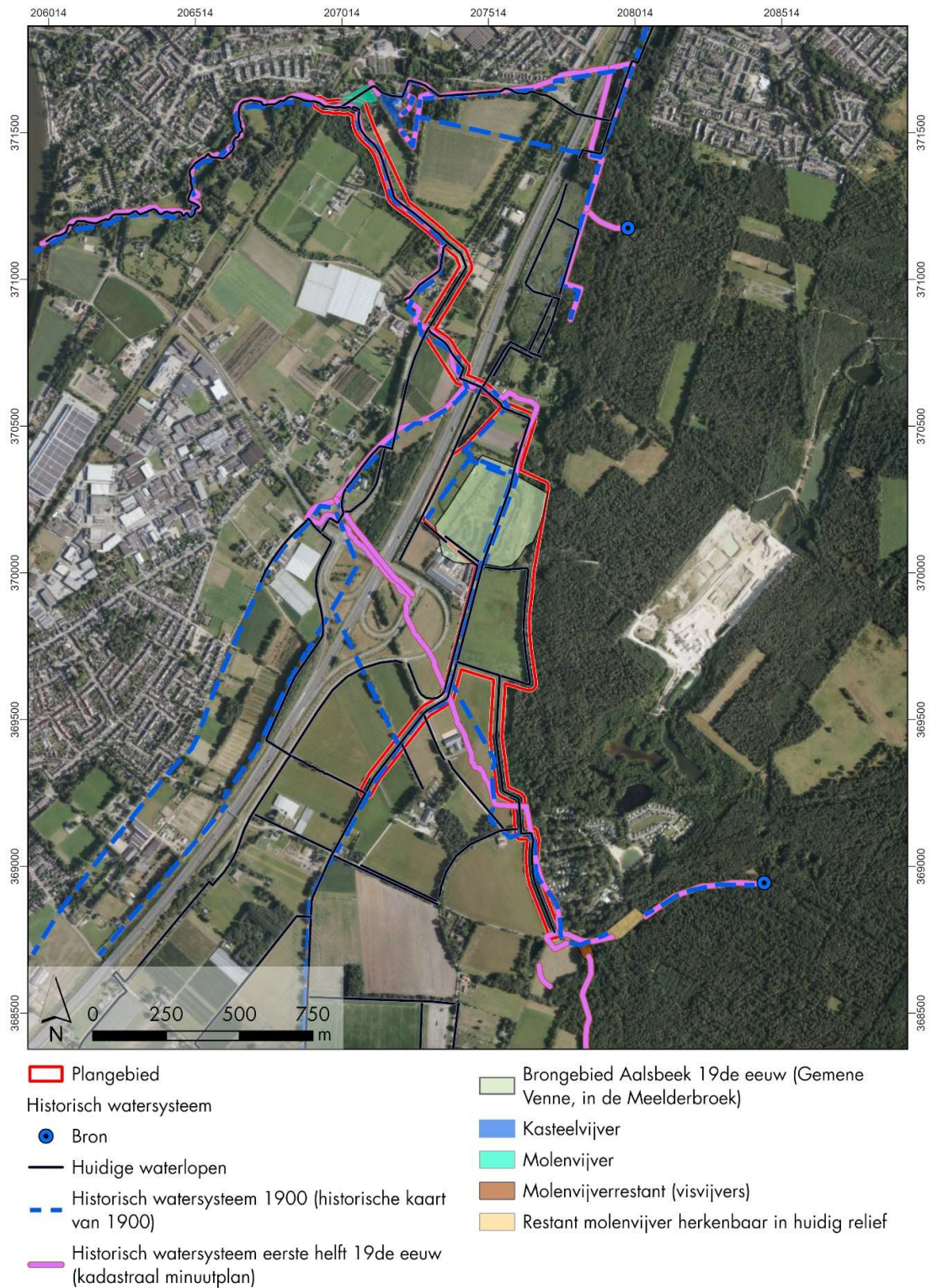
Figuur 9 Uitsnede van het kadastraal minuutplan van 1844 met het plangebied (rood), de Maalbekermolen en de molenvijvers.

De Aalsbeek stond in open verbinding met de molenvijver kasteel Holzmühle (Figuur 10). Deze vijver wordt niet alleen gevoed door de Aalsbeek, maar ook door de Tegelse Broeklossing, een waterloop die ontspringt uit een bron in het hoogterras. Vanuit de molenvijver werd de doorstroom van water gereguleerd via twee sluisjes. Deze sluiswerken zijn een onlosmakelijk onderdeel van de molenvijver. Met het afbranden van watermolen de Holzmühle in 1967 verloren de sluisjes hun functie. In 1994 werd de Aalsbeek hier aangepast, er werd een vistrap en een overlaat aangelegd.

Figuur 10 Uitsnede van het kadastraal minuutplan van 1844 met de watermolen Holtmühle en de molenvijver en de twee sluisjes op de huidige topografische kaart (rijksmonument 34980).

Op Figuur 11 is het historisch watersysteem ingetekend op basis van 19de -eeuwse kaarten en de kaart van 1900. Een klein deel van het historisch watersysteem binnen het plangebied komt overeen met de situatie in de eerste helft van de 19de eeuw. Het grootste deel is aangepast tijdens de ontginningen in de 19de eeuw en begin 20ste eeuw. Daarnaast zijn delen van waterlopen aangepast tijdens de ruilverkavelingen in de tweede helft van de 20ste eeuw. Het tracé ten noorden van de *Gemene Venne* en de Aalsbeek nabij Kasteel Holtmühle komt nog het meest overeen met de historische situatie.

Figuur 11 Interpretatie van het historisch watersysteem op basis van 19de -eeuwse kaarten in vergelijking met de huidige waterlopen.

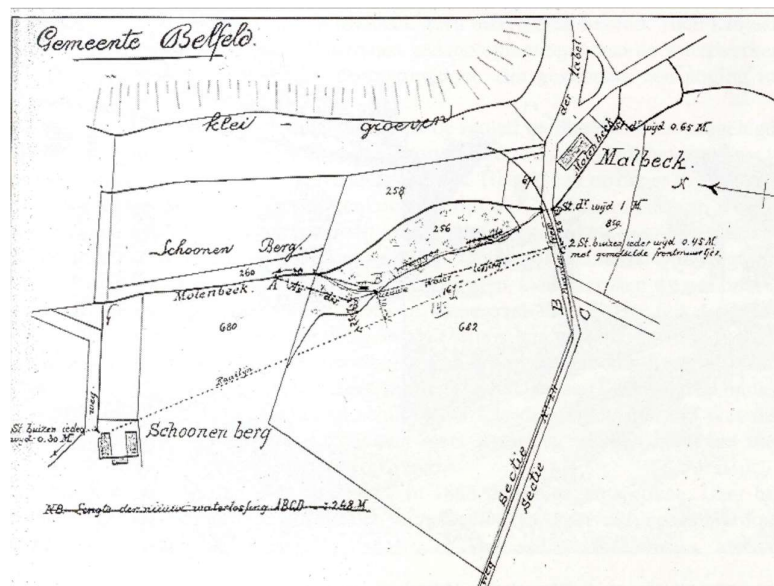
19de-eeuwse ontwikkelingen

In de eerste helft van de 19de eeuw veranderde het landschap binnen het plangebied weinig. Ten zuiden van het plangebied werd in 1805 de Nieuw Dijk aangelegd die Belfeld met het gehucht Maalbeek verbond (Figuur 20).

Vanaf de tweede helft van de 19de eeuw nam de snelheid van ontginning van het Meelderbroek toe. De Molenbeek werd in deze periode grotendeels rechtgetrokken en deels verlegd. Daarbij werd een verbinding gecreëerd tussen de bron van de Molenbeek en het brongebied van de Leurbeek/Aalsbeek. Na de ontwatering kon het Meelderbroek in cultuur worden gebracht; op de kaart van 1900 is te zien dat de ontginning grotendeels voltooid was (Figuur 20).

Voor het tracé van de Molenbeek tussen Hoeve Maalbeek en Hoeve Oud Schonenborg werd in 1896 een plan gemaakt om de Molenbeek te verleggen te behoeve van de kleiwinning voor de productie van dakpannen, buizen en plavuizen door de Firma Houben en Steegh te Steyl (Geraeds & Gazenbeek, 2009; Luys, 1997). De firma sloot in 1893 een overeenkomst om voor de duur van dertig jaren klei mocht winnen op de gronden bij Hoeve Maalbeek. Daarbij kregen ze ook het recht een smalspoor naar de fabrieken in Belfeld aan te leggen (Luys, 1997). Op historische kaarten uit het begin van de 20ste eeuw zijn de resultaten van de kleiwinning te zien (Zie Figuur 13).

Op de overzichtskaart van 1896 is te zien dat de kleigroeve aan de voet van het terras lag. Vermoedelijk is hier eerst klei gewonnen waarna de toplaag van het hoogterras is verwijderd. Deze bovengrond is verplaats in westelijke richting om vervolgens ook op het hoogterras klei te kunnen winnen. De bruikbare klei (Tegelen-klei) ligt tussen de Formatie van sterksel en de Formatie van Peize – Waalre in waardoor afgraving benodigd is om tot dit niveau te komen. De steilrand van het hoogterras verschoof hierdoor waardoor het ook nodig werd de Molenbeek te verleggen. Tussen Hoeve Maalbeek en Hoeve Oud – Schonenborg heeft de huidige steilrand daarom geen natuurlijke oorsprong.

Figuur 12 Overzichtskaart uit 1896 gemaakt ten behoeve van de verlegging van de Molenbeek (Geraeds & Gazenbeek, 2009; Luys, 1997).

Figuur 13 Historische kaarten van 1900, 1930. Hier is goed te zien dat de molenbeek deels naar het westen is verlegd. Met het zandwinning op het hoogterras is de steilrand naar het westen verschoven zoals te zien op de rechter kaart (1930).

In het kader van de steen en pannenproductie werden in de tweede helft van de 19de eeuw wegen verhard, verbreed of geschikt gemaakt voor goederenvervoer. Vanuit de kleigroeve bij Hoeve Maalbeek werd een smalspoor aangelegd om klei te transporteren naar de dakpannenfabrieken in Belfeld. Grenzend aan het uiterste westen van het plangebied werd de spoorverbinding tussen Breda en Maastricht gerealiseerd. Grotendeels parallel aan de Molenbeek werd de Molenbeekweg aangelegd in 1892 om Belfeld via Hoeve Maalbeek met de Duitse grens te verbinden. Deze weg volgt de oude perceelsbegrenzing van de Maalbeker Benden.

De grote ontginningen in het Meelderbroek tijdens de tweede helft van de 19de eeuw hebben duidelijke sporen nagelaten in het landschap. De jonge ontginningslijnen kenmerken zich door rechte, rationele perceelsgrenzen, wegen begeleid door eikenbomen en nieuw aangelegde waterlopen. Deze lijnen zijn onderdeel van het huidige grootschalige open landbouwlandschap.

20ste -eeuwse ontwikkelingen

De grote ontginning van het Meelderbroek zetten zich voort in de 20^e eeuw. Op de kaart van 1938 is te zien dat alle percelen binnen het huidige plangebied inmiddels waren ontgonnen (Figuur 18). In het begin van de 20ste eeuw neemt de steen- en pannenproductie in Tegelen en Belfeld verder toe. Er werd niet alleen klei gewonnen op het hoogterras bij Hoeve Maalbeek maar ook op het terrein van de kasteelheer van Basten Batenburg van kasteel Holtmühle. Het ging nabij het plangebied om de groeve bij De Snelle Sprong, direct ten zuidoosten van het kasteel.

Bijzonder is dat er nabij het plangebied ook bruinkool werd gewonnen. Op kaarten uit de periode 1924–1935 is te zien dat zich direct ten oosten van de huidige Steilrandweg en Hoeve Bakenbos een bruinkoolontginning bevond (Figuur 14). Via een smalspoor, dat parallel liep aan of mogelijk over de Bakenbosweg ten zuiden van de Aalsbeek, werd de bruinkool naar de hoofdspoorlijn vervoerd en daar overgeladen in wagons. De groeve was vanaf 1918 in gebruik. Door het brandstoftekort tijdens de Eerste Wereldoorlog werd destijds minder strikt omgegaan met mijnbouwvergunningen. Na de oorlog herstelde de brandstofvoorziening echter snel, waardoor de vraag naar binnenlandse bruinkool van mindere kwaliteit sterk afnam. Na afloop van een tijdelijke vergunning in 1920 werd de exploitatie gedoogd, ondanks het ontbreken van een formele vergunning. Hierna werd de winning geleidelijk beëindigd (Engelen, 1987).

Figuur 14 De bruinkoolontginning op de historische kaart van 1930 (links) en het resultaat, een diepe plas, op de kaart van 1950 (rechts).

De bruinkool laag lag op ongeveer 3,5 meter diepte en bevatte kleine hoeveelheden leem. Onder deze laag bevond zich een waardevolle leemlaag, die in dezelfde periode werd gewonnen voor de klei-industrie. De bruinkool werd vervoerd naar nabijgelegen gresbuizen en dakpannenfabrieken, waar zij met steenpersen tot briketten werd verwerkt, al is het ook mogelijk dat de bruinkool rechtstreeks als brandstof diende voor deze fabrieken (Engelen, 1987). Op de kaart van 1936 is op de plaats van de voormalige ontginning een plas zichtbaar, waarschijnlijk het gevolg van de gecombineerde winning van klei en bruinkool. Op de plek van de voormalige kleiafgraving bij Hoeve Maalbeek op het hoogterras werd in de jaren zestig een camping aangelegd. In de jaren tachtig werden er ook vakantiebungalows gebouwd.

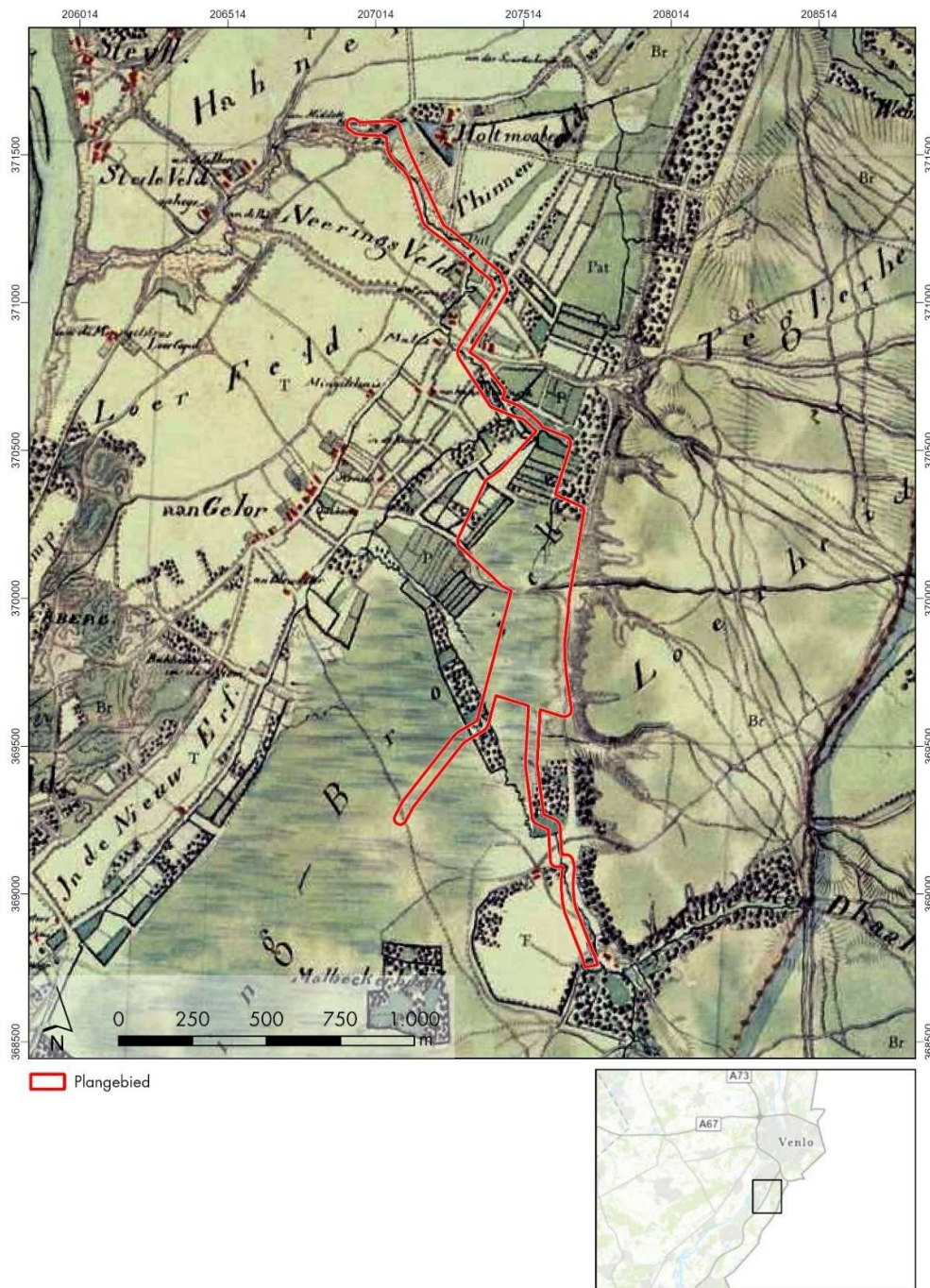
In 1970 en 1971 veranderde het landschap ingrijpend door grootschalige ruilverkavelingen en de aanleg van de provinciale weg (Figuur 23). De waterhuishouding werd hiervoor aangepast, percelen werden samengevoegd, wegen rechtgetrokken of verwijderd en kleine landschapselementen, zoals heggen, verdwenen.

Op onderstaande foto uit 1957 is het oorspronkelijke ontginningslandschap van voor de ruilverkavelingen te zien (Figuur 15). De foto is gemaakt vanaf de steilrand en laat het gebied direct ten noorden van Hoeve Nieuw Schonenborg zien.

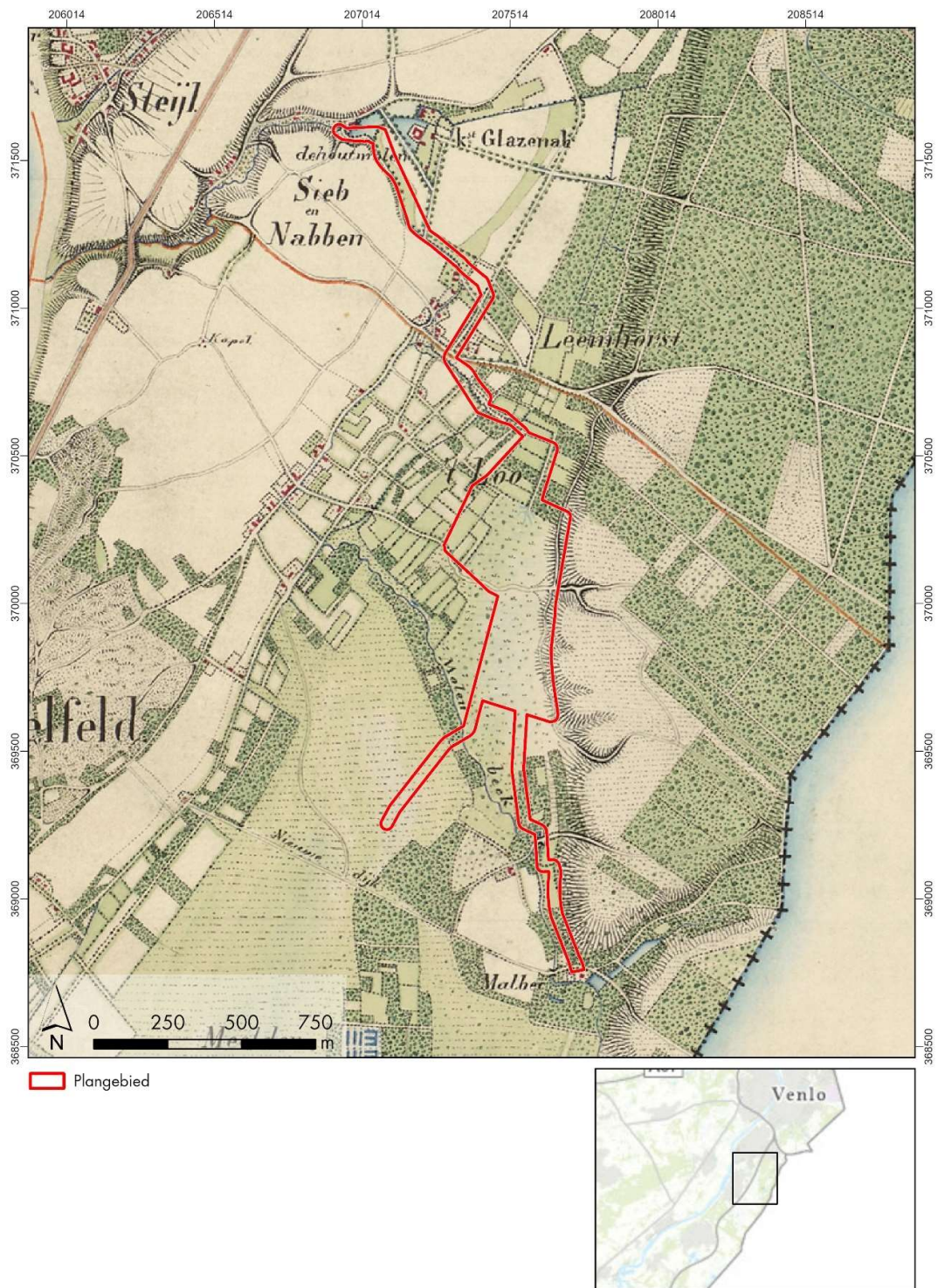

Figuur 15 Het ontginningslandschap in 1957. Linksboven op de foto is Hoeve Nieuw Schonenborg te zien. (Foto ontvangen van de gemeente Venlo op 9-12-2025)

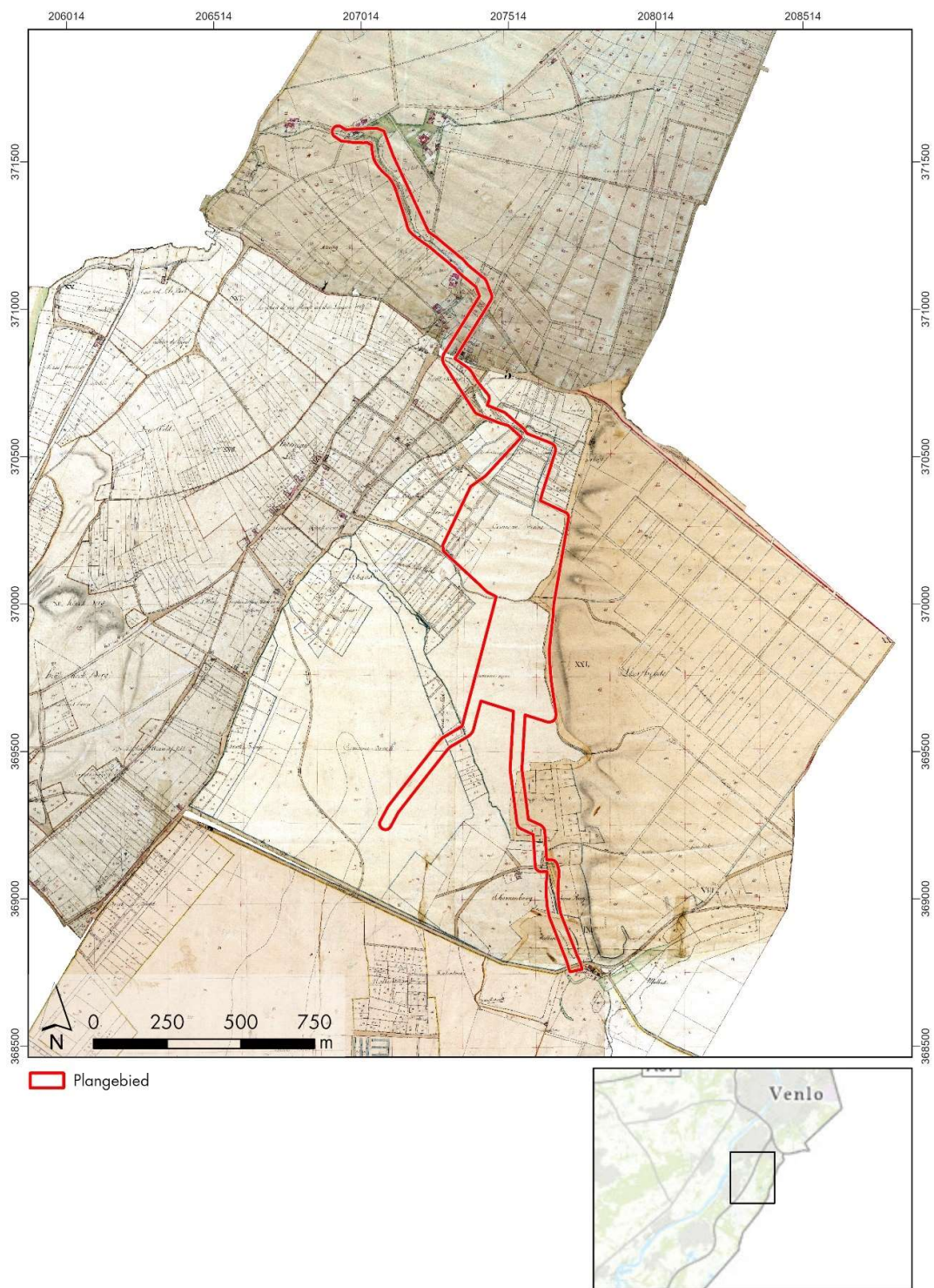
In de 21ste eeuw wordt in de landschapsinrichting langzaam en plaatselijk weer terug verwezen naar het landschap van voor de grote ontginningen van de 19de eeuw. In de voormalige *Gemene Venne*, een van de bronnen van de Aalsbeek, is inmiddels een begin gemaakt aan natuurontwikkeling waarbij wordt verwezen naar het moerassige brongebied van de Aalsbeek (de *Gemene Venne*). In het kader van natuurcompensatie zijn poelen gegraven, houtsingels geplant en is de zwaar bemeste bovenlaag op een aantal plekken afgeplagd. Met nieuwe houtsingels wordt hier verwezen naar de vermoedelijk 15de of 16de -eeuwse kampongtingingen die in het westen van dit gebied aanwezig waren.

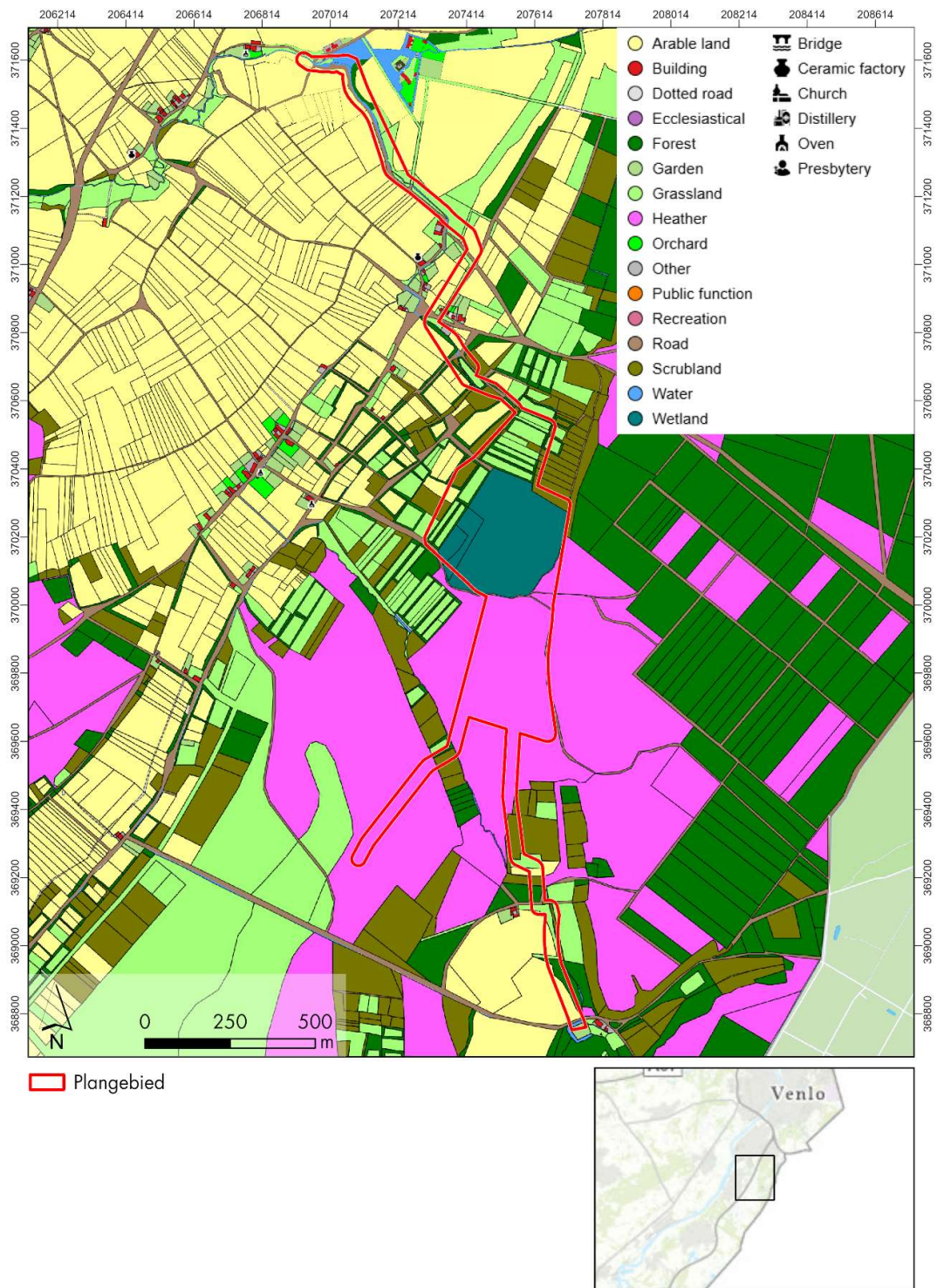
Figuur 16 De Tranchotkaart uit 1804, blad Venlo 033 (Universiteit van Amsterdam).

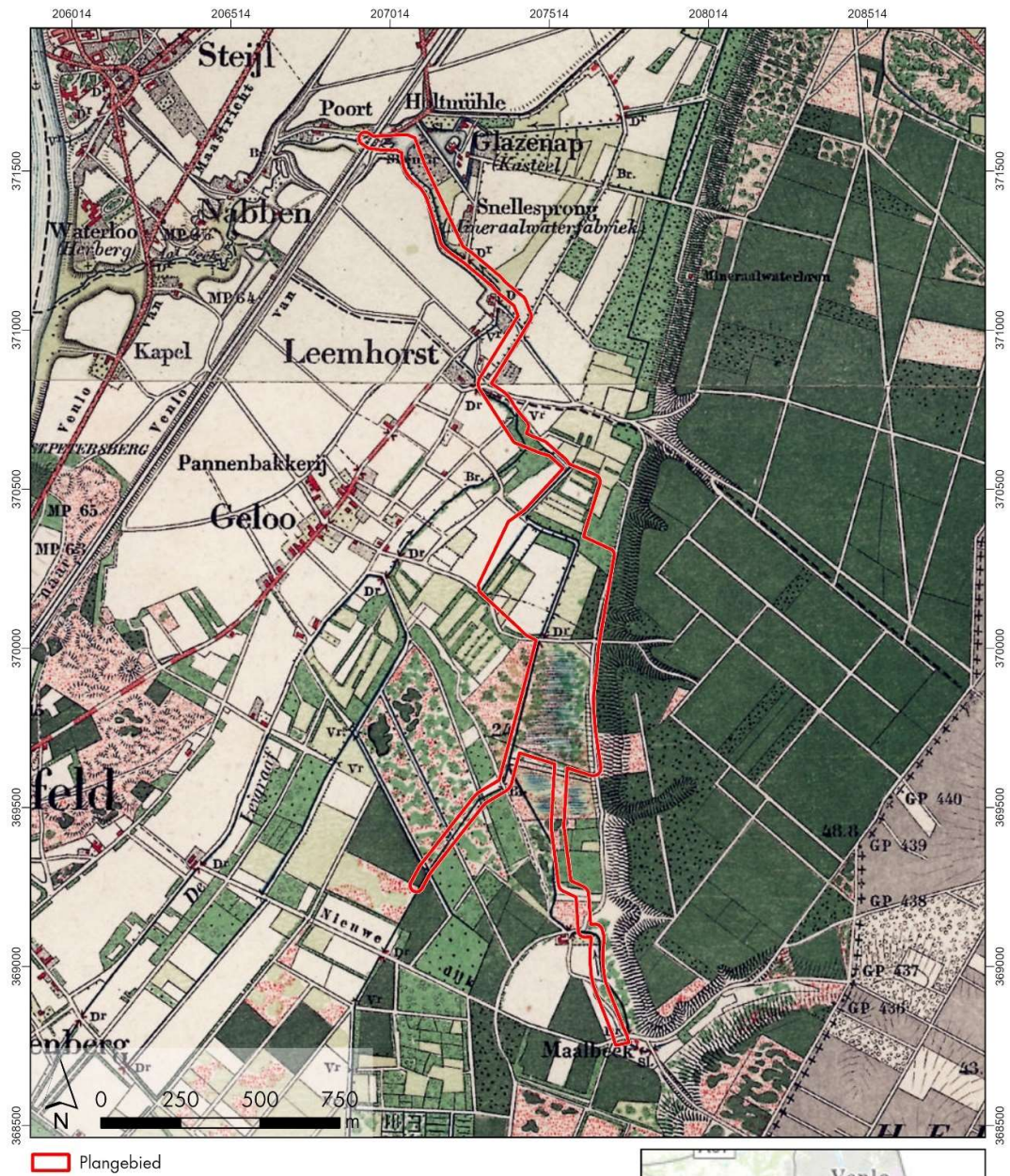
Figuur 17 Historische kaart van 1837 - 1844 (Atlas Limburg).

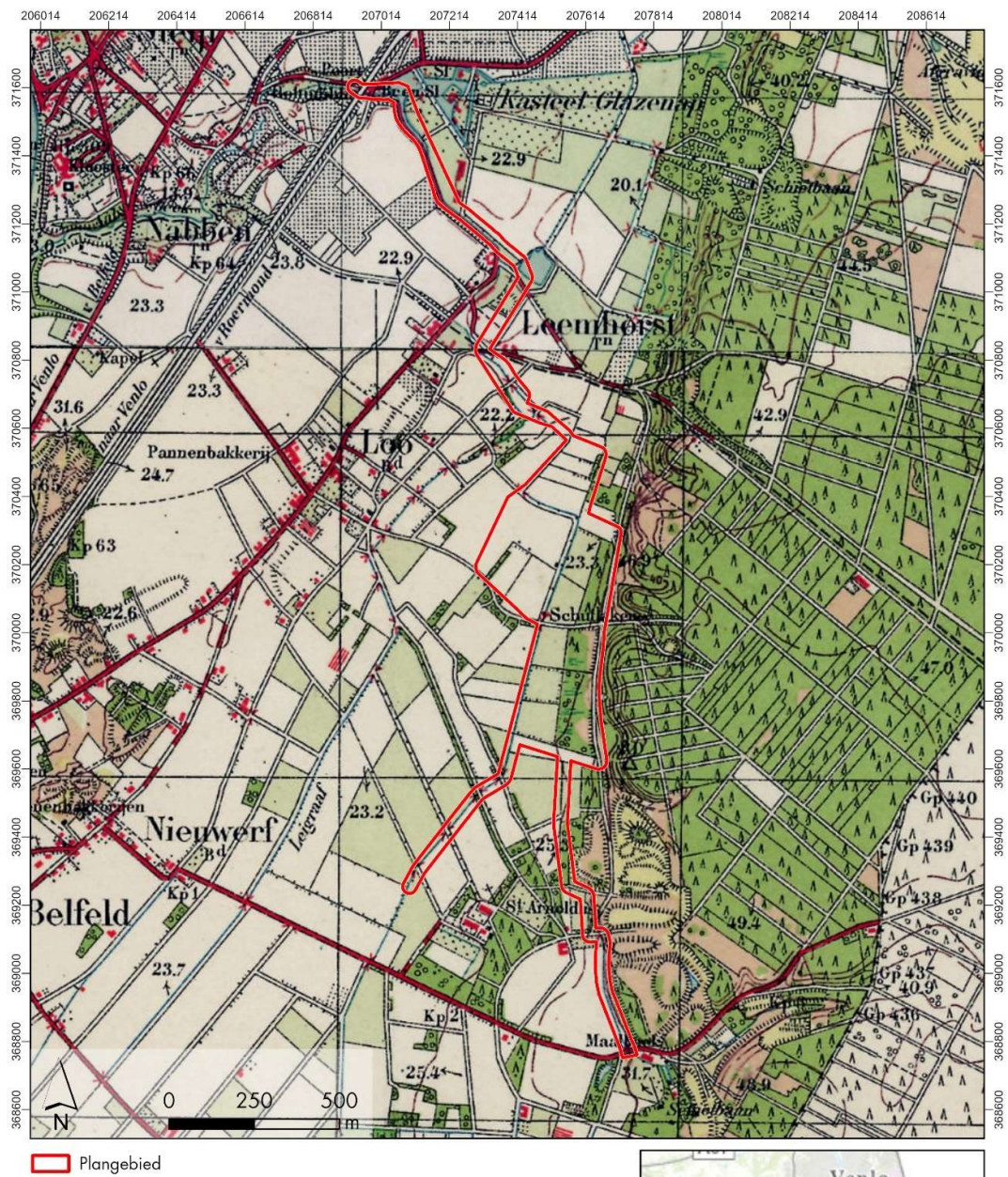
Figuur 18 Kadastraal minuutplan van 1844 (<https://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/>).

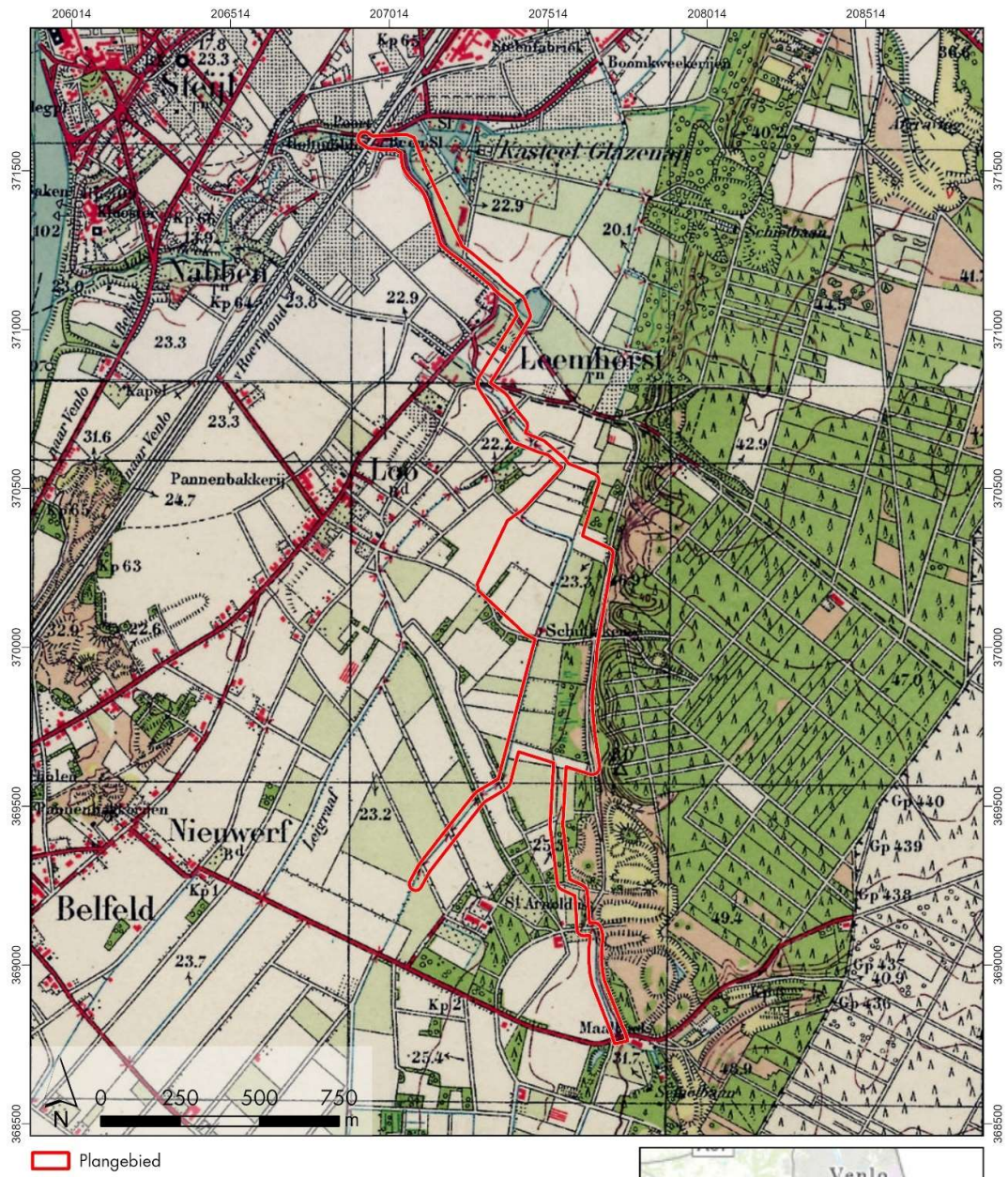
Figuur 19 Het kadastrale minuutplan van 1844 ingetekend in Aezel.nl als vlakken met achterliggende informatie uit de Oorspronkelijke Aanwijzende Tafels en een legend indeling overeenkomend met het grondgebruik (Aezel.nl).

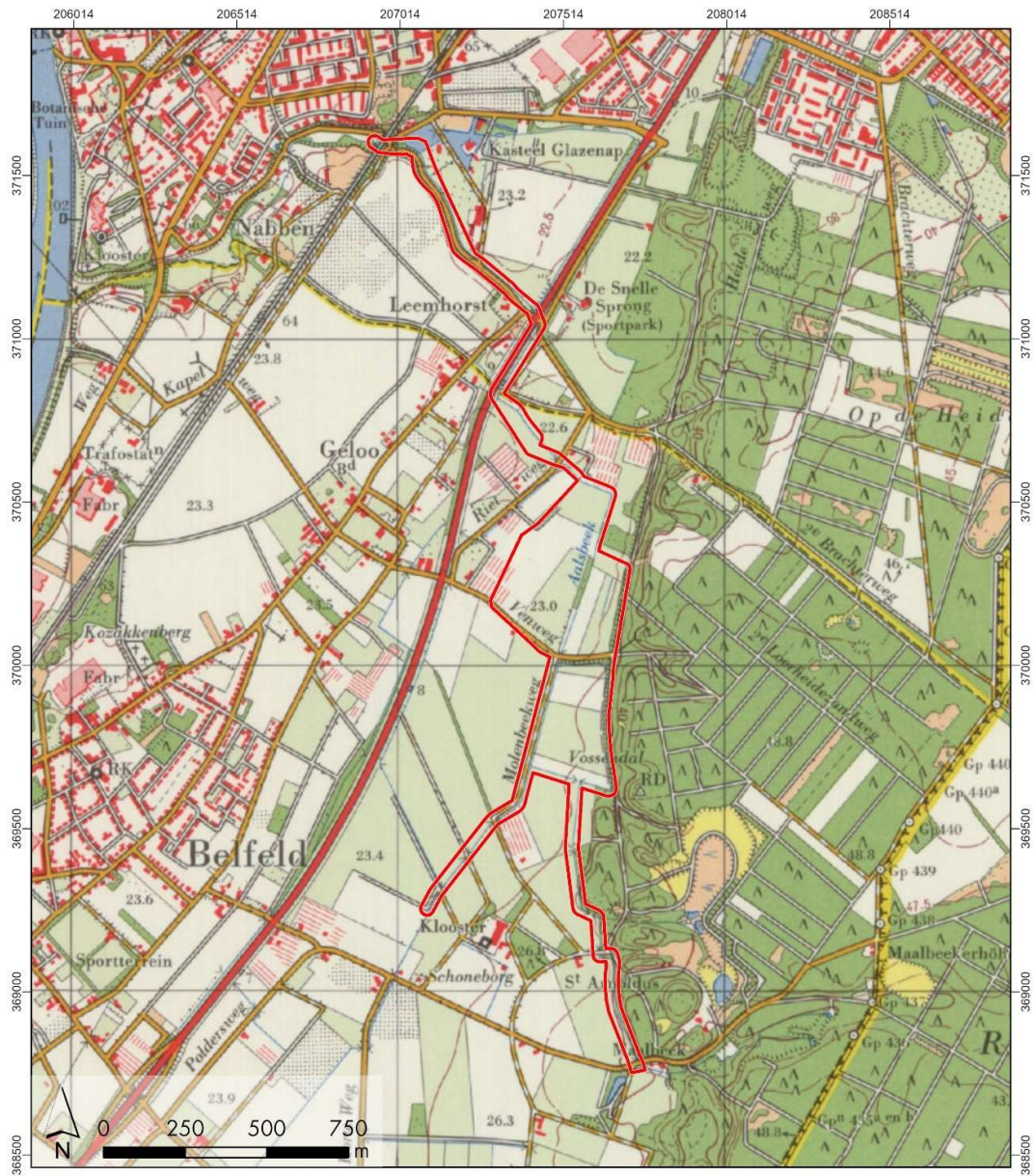
Figuur 20 Historisch topografische kaart van 1900.

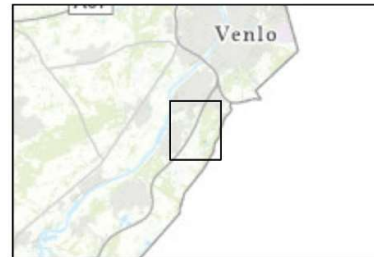
Figuur 21 Historisch topografische kaart van 1938.

Figuur 22 Historisch topografische kaart van 1950.

Plangebied

Figuur 23 Historisch topografische kaart van 1980.

5.3 Historische bebouwing

Aan de randen van het plangebied liggen verschillende historische gebouwen. Hieronder worden deze gebouwen kort beschreven. Daarbij worden ook kleine gebouwde elementen meegenomen zoals bijvoorbeeld wegkruisen.

Kasteelcomplex Holtmühle (Rijksmonumentaal complex)

De eerste vermelding van kasteel Holtmühle dateert uit 1326 onder de naam 'Het goed ter Horst'. In 1394 wordt het ook het Huys tot Holtmeulen genoemd (Renaud, 1981). Het kasteelterrein bestaat uit een hoofdgebouw, voorburcht, tiendschuur en twee poortgebouwen. De watergangen en de kasteelvijver maken deel uit van het rijksmonumentale kasteelterrein.

Figuur 24 Kasteelterrein Holtmühle (foto's gemaakt op 3-6-2025).

De voormalige watermolen Holtmühle (verdwenen)

De watermolen stond aan de zuidkant van de Kasteellaan naast de vijver. De watermolen betrof een olie- en graanmolen, die mogelijk al in de 14de eeuw aanwezig was (Van der Hoek, 2009). De molen heeft eeuwenlang deel uitgemaakt van het bezit van de Heren van het kasteel Holtmühle. In 1831 waren het kasteel en de watermolen in bezit van de familie De Rijk. De laatste watermolen, zoals te zien op Figuur 10, is in die periode (1831) vermoedelijk door hen gebouwd. (www.molendatabase.nl).

De Holtmühle had een bovenslagrad, wat betekent dat het water van bovenaf op het waterrad viel. Dit soort molens lagen in beken die voldoende verval hadden, maar niet altijd voldoende watervoerend waren. De waterkracht voor de molen werd daarom vaak geleverd door de molenvijver die in dit geval door de Aalsbeek en de Broeklossing werd gevoed. Het rad werd rond 1914 vervangen door een turbine en een generator zodat in periodes met weinig water toch gemalen kon worden. De Holtmühle brandde in 1967 af, in 1969 zijn alle overblijfselen gesloopt en opgeruimd. Vlak voor het afbranden, in 1964, waren er nog restauratieplannen gemaakt voor de watermolen (Van Dijk, 2024).

Figuur 25. Links, de watermolen in de jaren 1960 (www.allemolens.nl). Rechts watermolen in zuidwestelijke richting vanaf de molenvijver in de jaren 1950 (Van Dijk, 2024).

Figuur 26 Luchtfoto met de Aalsbeek, de molenvijver en de watermolen, gericht naar het noordoosten jaartal onbekend (Van Dijk, 2024).

De sluizen in de molenvijver

Het water stroomde via de Aalsbeek de molenvijver binnen en kon vanuit de vijver via twee afzonderlijke waterlopen, ieder met een eigen sluisje, weer terug de Aalsbeek in. Tussen deze twee watergangen lag in de 19e eeuw een klein eiland. De sluisjes bestaan nog altijd. Hun ouderdom is onbekend: mogelijk zijn ze aangelegd tijdens de bouw van de laatste watermolen in 1831, maar het is ook goed denkbaar dat ze al eerder in gebruik waren, aangezien hier al sinds de Middeleeuwen een watermolen stond.

Langs de watermolen liep de molenwetering met een sluisje gevolgd door het waterrad. In de andere watergang zat alleen een sluis waarmee het peil in de molenvijver en daarmee in de molenwetering geregeld kon worden. Beide sluisjes hebben een belangrijke cultuurhistorische waarde als onderdelen van de rijksmonumentale molenvijver.

Figuur 11. De sluiswerken van de voormalige Holtmeulen in de gedempte watergang links (www.alledolens.nl), en het functioneel sluiswerk in rechts (foto gemaakt op 3-6-2025).

Boerderij Holtmühle/ de bronwaterfabriek (gemeentelijk monument)

Boerderij Holtmühle aan de Kasteellaan 18 is als beeldbepalend pand ingetekend op de cultuurhistorische kaart van de gemeente Venlo. In het bouwhistorisch onderzoek van dit pand wordt gesteld dat het een gemeentelijk monument betreft (Denessen, 2004). Het pand werd oorspronkelijk als fabrieksgebouw voor de productie van koolzuurhoudend bronwater gebouwd in 1886 – 1887. De fabriek kreeg de naam De Nederlandsche Mineraalwater Bron de Snelle Sprong (Denessen, 2004). Het zogenoemde 'SS-water' van de Snelle Sprong werd tot en met de eerste decennia van de 20ste eeuw geproduceerd. Rond 1905 werd het bedrijf verplaatst naar de tiendschuur op de binnenplaats van het kasteel. De fabriek kreeg vervolgens een agrarische bestemming vanwege de gunstige ligging tussen bouw- en weiland.

Boerderij Holtmühle aan de Kasteellaan nummer 18 heeft cultuurhistorische waarden als bijzondere uitdrukking van de sociaal-economische geschiedenis van het kasteelcomplex Holtmühle op het einde van de 19de en begin van de 20ste eeuw. Vanwege de esthetische kwaliteit van het architectonisch ontwerp (sober en doelmatig) heeft het object architectuurhistorische waarde. In relatie tot de Aalsbeek versterkt het gebouw de visuele en structurele gaafheid van het landschap rondom het stroomgebied (Denessen, 2004).

Figuur 27 Boerderij Holtmühle, voormalige mineraalwaterfabriek Snellesprong. Linksboven de luchtfoto (esri), rechtsboven de historische kaart van 1900, links en rechtsonder foto's van de boerderij gemaakt vanaf het noorden en het zuiden op 3-6-2025.

Hoeve Bakenbos (beeldbepalend pand en gemeentelijk monument)

Deze boerderij ligt aan de Aalsbeek direct ten westen van de Steilrandweg. Het gaat om een besloten hoeve rondom een binnenplaats. De hoeve wordt voor zover bekend voor het eerst genoemd in 1432 (Van der Hoek, 2009).

Figuur 28 Links: Foto van Hoeve Bakenbos, jaartal onbekend (Bron: Heemkunde Tegelen - <https://www.hktegelen.nl/tegelse-beken-deel-1-de-aalsbeek/>) Rechts: Luchtfoto kragten.geoapps, 2025.

Duitse kazemat (Vanaf 2026 gemeentelijk monument)

Nabij Hoeve Maalbeek, aan de andere zijde van de Maalbekerweg liggen de resten van een Duitse kazemat. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden in het gebied Duitse defensieve posities aangelegd waaronder loopgraven, tankgrachten en bunkers als onderdeel van de *Maas-Ruhr Stellung*. Het doel van deze stelling was een geallieerde aanval vanuit westelijke richting stuiten. Deze bunker is ook ingetekend op de cultuurhistorische kaart van de gemeente Venlo. Vanaf 2026 wordt deze kazemat aangewezen als gemeentelijk monument (Informatie van de gemeente Venlo, 08-12-2025)

Figuur 29 Betonnen kazemat (type ringstand 58c) uit 1944 (foto gemaakt op 3-6-2025). Foto van een ringstand in gebruik (<https://www.loegiesen.nl/toponiemen/Maas-Rur-Stellung.htm>).

Hoeve Oud Schonenborg en Hoeve Nieuw Schonenborg (gemeentelijke monumenten)

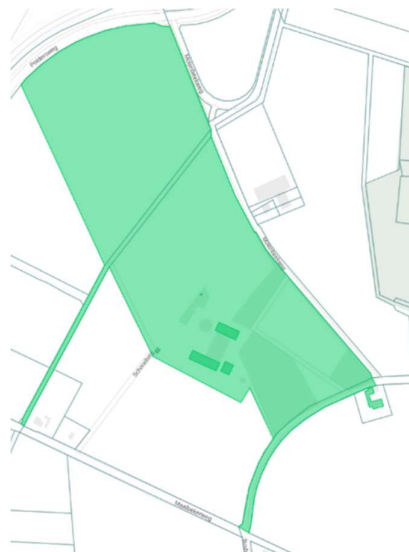
Hoeve Oud Schonenborg ligt aan de Bosheideweg ten noorden van Hoeve Maalbeek. Deze hoeve is beschermd als gemeentelijk monument. Oud Schonenborg is in 1777 gesticht als ontginningsboerderij. In 1915 kochten de Missiezusters uit Steyl het landgoed, zij lieten op ca 300 meter ten westen van Oude Schonenborg een nieuwe hoeve bouwen, de Arnoldushoeve, ook bekend als Nieuw Schonenborg. Deze twee hoeves zijn samen met de bijbehorende landerijen beschermd (Figuur 32). Deze landerijen zijn buiten de ruilverkaveling van 1970 gehouden waardoor ze een authentiek ontginningslandschap laten zien.

Figuur 30 Links: Hoeve Oud-Schonenborg (foto's gemaakt op 3-6-2025). Rechts: Kragten Geoapps, luchtfoto uit 2025.

Figuur 31 Hoeve Nieuw Schonenborg (Kragten Geoapps, 2025).

Figuur 32 De gemeentelijke monumenten Hoeve Oud Schonenborg (rechts) en Nieuw Schonenborg (links) met het bijbehorende landschap. Het bijbehorend landschap waaronder de Bosheideweg zijn ook beschermd als gemeentelijk monument.

Hoeve Maalbeek (rijksmonument)

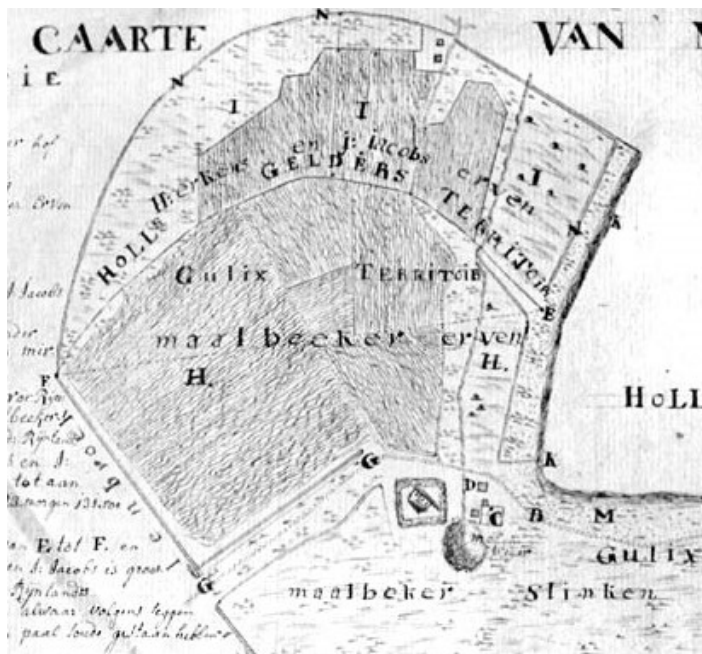
Deze hoeve ligt op de overgang van het Hoogterras naar het Middenteras. Deze locatie maakte het mogelijk om een watermolen op te richten, vanwege het van natuurlijk aanwezige verval en de aanwezigheid van een kwelbeek. Aardewerkvondsten wijzen op een bewoningsgeschiedenis vanaf ca 1150. De eerste schriftelijke vermelding dateert van 1398 (Van Dijk & Bouwmans, Plangebied Delta Corridor te Tegelen en Belfeld, gemeente Venlo, 2023; Renes, 1999).

De oudste versie van Hoeve Maalbeek betrof een versterkte boerderij of herenhuis met daaromheen een greppel of gracht als verdedigingselement. Op de kaart van 1792 is het omgrachtte huis, de Molenbeek, de molenwijher, de watermolen (C) en de pachthoeve/langgevelboerderij (D) te onderscheiden (zie Figuur 34). Daarnaast is het ontgonnen bouwland binnen de huidige Bosheideweg herkenbaar.

Het huidige rijksmonumentale gebouw, hoeve Maalbeek, dateert uit 1766 toen het gebouw na brand is herbouwd (Rijksmonumentnummer 8892). In het nabijgelegen weiland zijn mogelijk nog resten van de omgrachtte voorganger van de boerderij te vinden.

Figuur 33 Hoeve Maalbeek in 2025 (Kragten Geoapps, 2025).

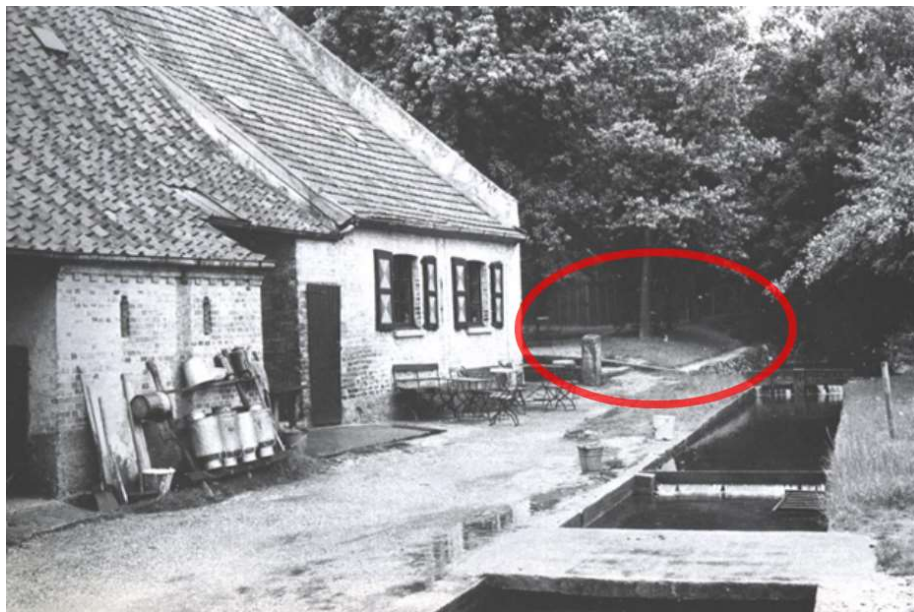
Figuur 34. Kaart uit 1792 met daarop in de cirkel een moated-site met het oud herenhuis en de molen en de hoeve (www.loegiesen.nl/toponiemen/Belfeld).

De Maalbekermolen

De inmiddels verdwenen watermolen ten oosten van Hoeve Maalbeek werd voor het eerst genoemd in 1418 (Figuur 35). Ten zuiden en ten oosten van de molen zijn molenvijvers aangelegd om de molen draaiende te houden. De twee molenvijvers stonden met elkaar in verbinding door een duiker en een sluis zodat het waterpeil geregeld kon worden. De sluis (duiker) van de watermolen is nog altijd aanwezig. Een deel van de voormalige locatie van de molenvijver ten zuiden van Hoeve Maalbeek is tegenwoordig opgedeeld in verschillende visvijvers.

In 1879 werd de watermolen stilgelegd en in 1885 werd de molen afgebroken. Nederland kreeg in 1878 te maken met een crisis in de landbouw als gevolg van goedkoop graanexport vanuit Amerika naar Europa. Hierdoor daalden de prijzen in Europa. De prijzen bleven laag aangezien ook Rusland en Argentinië hun graanoverschotten op de Europese markt gingen brengen. Tegelijk ging in 1879 een Duits toltarief in die de grenshandel met Duitsland moeilijk maakte. De inwoners van Belfeld maakten voornamelijk gebruik van de Holzmühle. Er viel door het Duits toltarief een groot deel van de klandizie weg waardoor de molen stilviel en verval optrad. In 1883 bericht een opzichter aan Provinciale Waterstaat dat de watermolen vervallen is en dat de opbrengst van de molen te gering is om de herstelling te bekostigen. In 1885 blijkt de watermolen een ruïne waarbij de maasluis is weggespoeld. De molen is vervolgens afgebroken (Luys, 1997).

In 1996 is een archeologisch onderzoek uitgevoerd ter plaatse van de watermolen door heemkundevereniging Maas- en Swalmdal (Luys, 1997). Daarbij zijn de restanten van een 18de - eeuwse Maalbekermolen aangetroffen. Onder deze fundamenteën is een voorganger aangetroffen die er in ieder geval rond 1700 stond maar een vroeger datering is niet uit te sluiten. Het is niet duidelijk of hier ook de 15de - eeuwse voorganger stond. Deze versie zou waarschijnlijk van hout zijn geweest waarvan de sporen minder duidelijk zullen zijn. Deze fundamenteën liggen nu aan het oppervlak. Volgend op het archeologisch onderzoek en op basis van de door Provinciale Waterstaat verrichte opmetingen uit de 19de eeuw is een reconstructietekening gemaakt (Figuur 36).

Figuur 35 Foto uit 1958 met Hoeve Maalbeek en de Molenbeek, met de vermoedelijke locatie van de Maalbekermolen binnen de rode cirkel (Bron: Simons-bulletin nr. 98, febr. 2004 (<https://www.pidor.nl/belvendmaalbeek.html>)).

Figuur 36 Reconstructietekening van de Maalbekermolen door Loe Giesen uit 1997 (Luys, 1997).

Kleine gebouwde elementen

Onder de kleine gebouwde elementen binnen het onderzoekgebied vallen twee mariabeelden. Deze staan nabij de molenvijver van kasteel Holtmühle en bij de vijver van Hoeve Maalbeek.

Figuur 37 Het mariabeeld aan de visvijver bij Hoeve Maalbeek links en het mariabeeld aan de molenvijver bij kasteel Holtmühle rechts (foto's gemaakt 3-6-2025).

5.4 Inventarisatie cultuurhistorische waarden

5.4.1 De cultuurhistorische kaart van de provincie Limburg

De cultuurhistorische kaart van de provincie Limburg verbeeld verschillende elementen waarmee rekening gehouden kan worden in ruimtelijke ontwikkeling.

Het onderzoeksgebied raakt op deze kaart verschillende gebouwen zoals Hoeve Maalbeek en kasteelterrein Holtmühle. De rijksmonumentale molenvijver bij kasteelterrein Holtmühle staat ook op de kaart. Naast gebouwd erfgoed staan er cultuurhistorische elementen verdeeld in punten lijnen en vlakken op de kaart. Het gaat hierbij in het plangebied om historische wegen en een steilrand in het beekdal van de Aalsbeek nabij kasteel Holtmühle.

De cultuurhistorische vlakken omvatten oud bouwland. In het zuiden van het plangebied is het bouwland binnen de Bosheideweg op de kaart gezet. Dit betreft een van de eerste ontginningen in het Meelderbroek.

In het noordwestelijke deel van het plangebied, nabij de A73, staat op de kaart het kampenlandschap langs de rand van het voormalige Meelderbroek aangegeven. Door de ontginningen in de 19e eeuw en de ruilverkaveling in de 20e eeuw zijn deze kampen tegenwoordig echter nauwelijks nog herkenbaar.

Het gele vlak in de omgeving van kasteel Holtmühle markeert de vroegere bouwlanden tussen Tegelen en Belfeld. Een groot deel van dit gebied is inmiddels bebouwd of ingericht als sportterrein of grootschalig landbouwgebied, waardoor slechts weinig van de oorspronkelijke perceelgrenzen bewaard is gebleven.

5.4.2 De cultuurhistorische kaart van de gemeente Venlo

Op de cultuurhistorische kaart van de gemeente Venlo staat gebouwd erfgoed, historische wegen en steilranden als ook groen erfgoed. Deze kaart is uitgebreider dan de cultuurhistorische kaart van de provincie Limburg. Nabij hoeve Maalbeek staat bijvoorbeeld ook een kazemat en een mariabeeld op de kaart.

De vlakken op deze kaart omvatten voornamelijk de verschillende landschapstypen op basis van het kadastrale minuutplan van 1844. In het Meelderbroek worden de jonge broekontginningen (Rjl) weergegeven en nabij Hoeve Maalbeek staan de droge kampongtingningen op de kaart (RKdo). Hier worden ook verschillende kleiputten aangegeven. Op de overgang van het Meelderbroek naar het bouwland worden natte kampongtingningen weergegeven (Rknr). De bouwlanden tussen Tegelen en Belfeld betreffen droge kampongtingningen (RKda).

Zoals beschreven is nog maar weinig van de oorspronkelijke onderverdeling van landschapstypen herkenbaar.

5.4.3 Atlas historisch groen

Om te bepalen of er historisch waardevolle bomen of struiken binnen het plangebied aanwezig zijn, is naast de provinciale kaart en de gemeentelijke cultuurhistorische kaart gebruikgemaakt van de Atlas Landschappelijk Groen Erfgoed van Nederland (Maes, 2016). Het gaat hierbij om vegetatie die al op historische kaarten uit circa 1850 is weergegeven. Deze bomen en struiken zijn vaak inheems, autochtoon en typerend voor het landschap waarin zij voorkomen.

Autochtoon plantmateriaal verwijst naar soorten die sinds de laatste IJstijd van nature in Nederland zijn ontstaan. Inheemse soorten zijn kenmerkend voor een specifiek gebied en komen uitsluitend in die regio voor. Tegenwoordig resteert nog ongeveer 3% van het oorspronkelijke inheemse en autochtone groen in Nederland (Maes, 2013). Het behoud en de bescherming van deze waardevolle vegetatie is dan ook van groot belang bij toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen.

Het plangebied raakt een zone met groen erfgoed aan de voet van het Hoogterras. Binnen deze zone heeft een nagenoeg volledige inventarisatie plaatsgevonden. De soorten zijn in de atlas gewaardeerd als waardevol. Het gaat om de volgende soorten: es, gladde iep, ratelpopulier, zachte berk, zomereik, zwarte els, brem, Gelderse roos, geoorde wilg, grauwe wilg, wilde hazelaar, rode kornoelje, sporkhout, wilde kardinaalsmuts, wilde lijsterbes, wilde zwarte bes, wilde kamperfoelie.

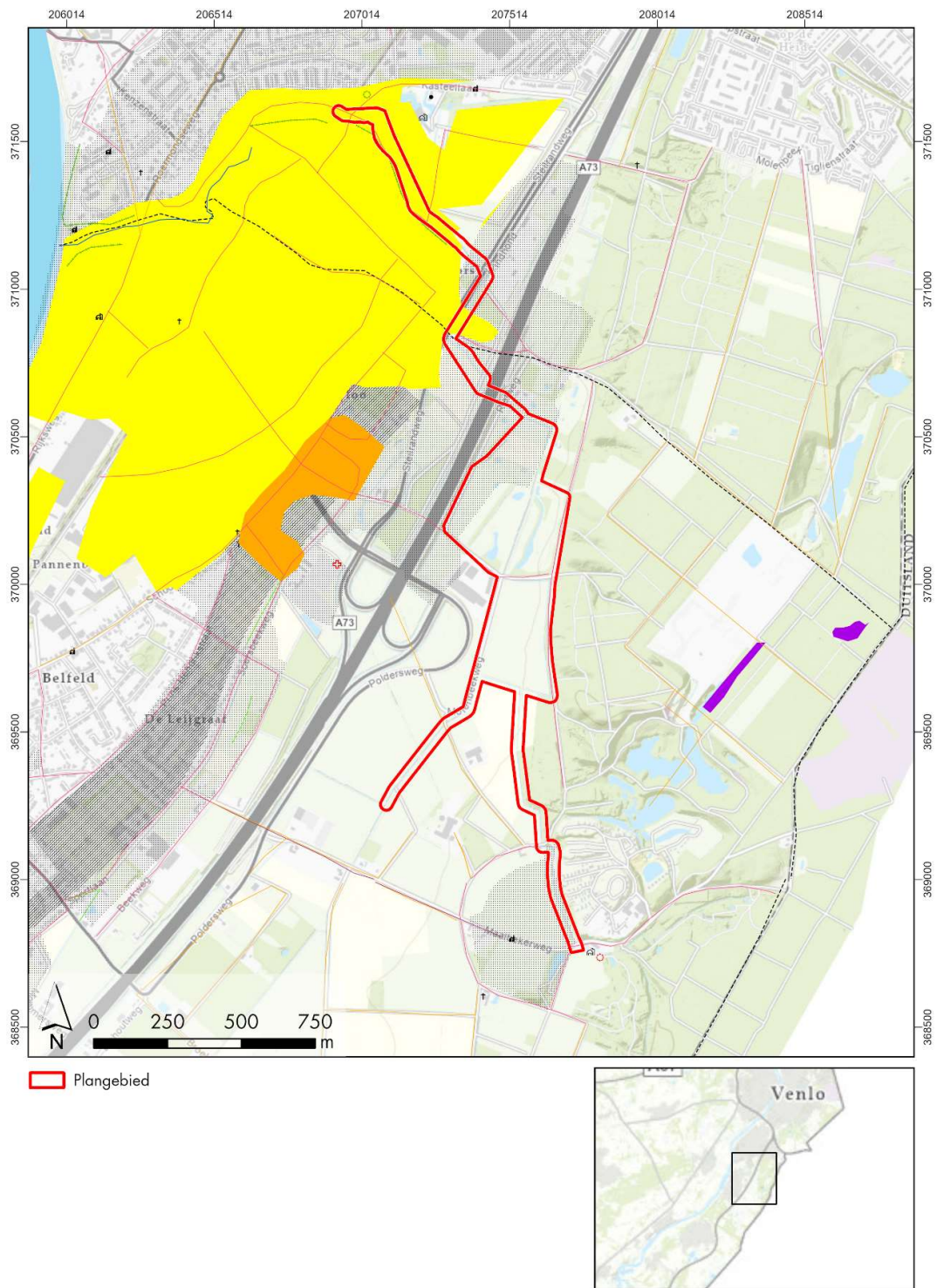
In de atlas staan ook monumentale bomen. Nabij de locatie van de inmiddels gesloopte watermolen aan de kasteellaan raakt het plangebied een monumentale plataan.

5.4.4 De erfgoedatlas van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE)

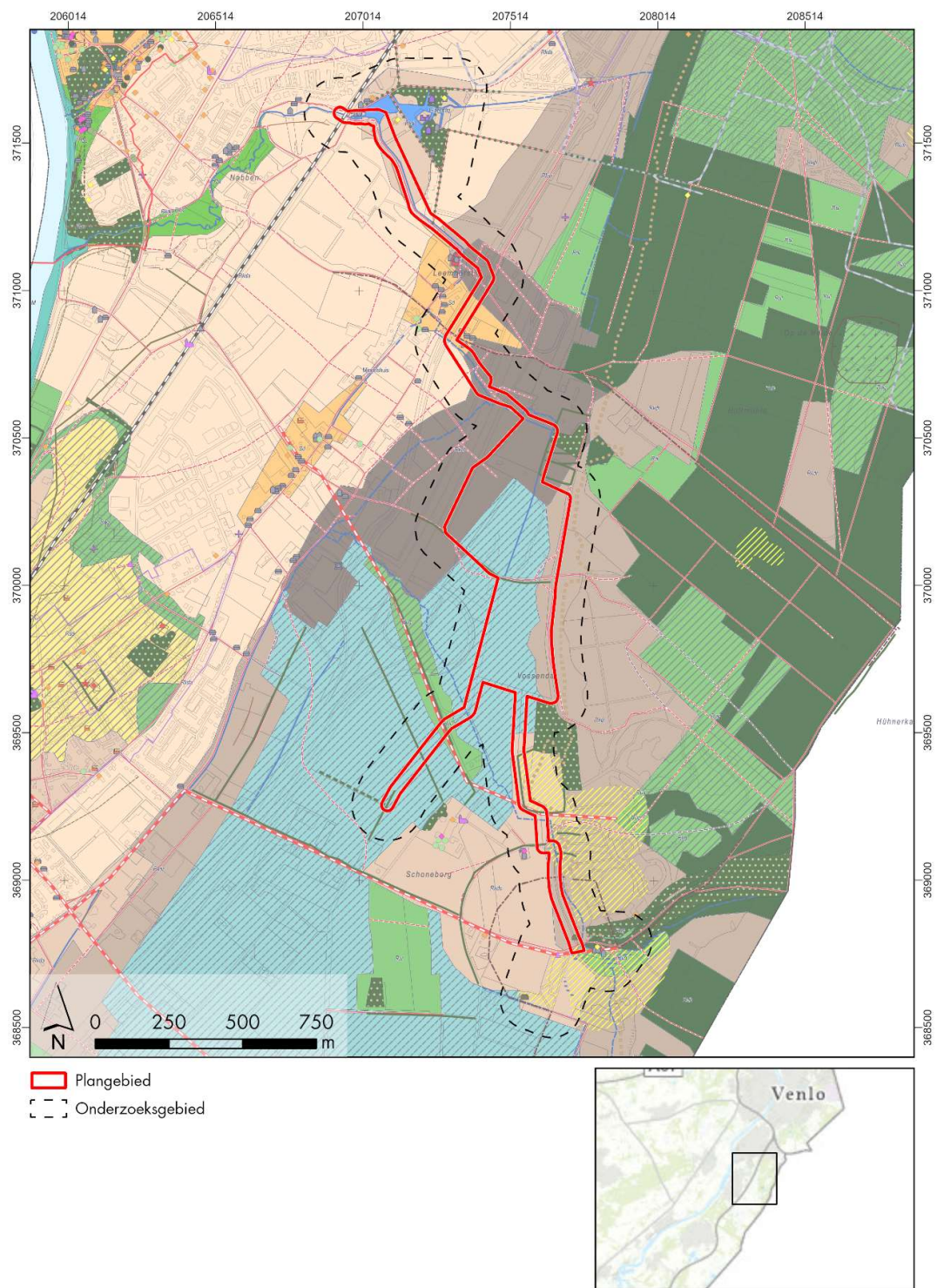
De erfgoedatlas van de RCE omvat een veelvoud aan cultuurhistorische informatie en kaartmateriaal in te zien via de volgende link: <https://rce.webgis.nl/nl/map/erfgoedatlas>. De kaart is verdeeld in erfgoedthema's zoals aardkundig erfgoed, agrarisch erfgoed of groen erfgoed.

Het plangebied raakt een vlak met aardkundige waarden vanwege de ligging in het terrassenlandschap van de Maas. De Atlas groen erfgoed beschreven in de vorige paragraaf is ook in te zien via de erfgoedatlas van de RCE.

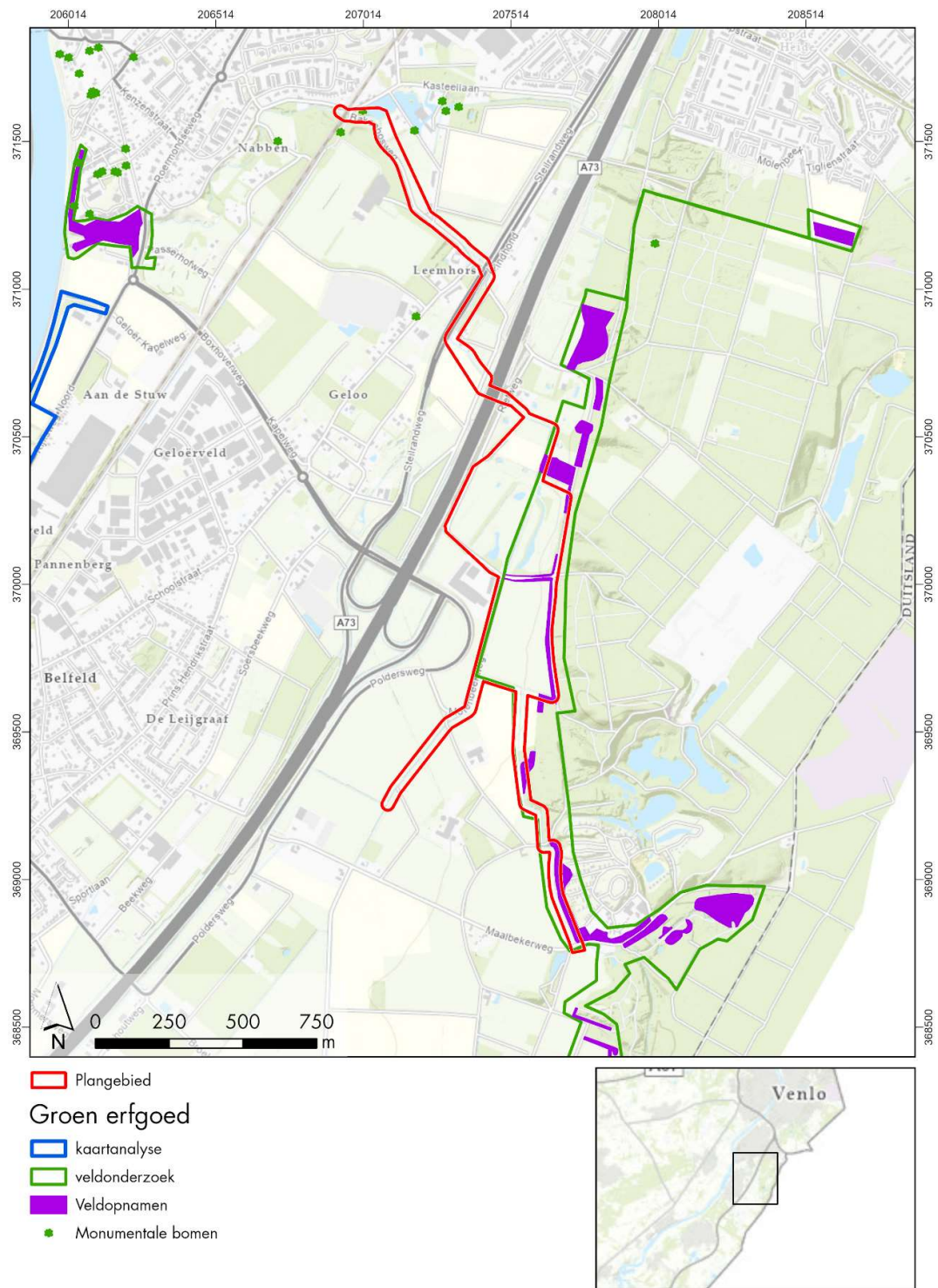
De punten lijnen en vlakken van deze atlas zijn nagelopen. Naast het vlak van aardkundige waarden zijn daarbij zijn in dit geval geen aanvullingen te vinden op de al besproken cultuurhistorische waardenkaarten.

Figuur 38 Cultuurhistorische inventarisatiekaart van de provincie Limburg met historische wegen (lijnen) historische kampontginningen (vlakken) en historisch bouwland (geel) (Atlas Limburg).

Figuur 39 De cultuurhistorische kaart van de gemeente Venlo uit 2017.

Figuur 40 De Atlas Historisch Groen (Maes, 2021).

5.5 Aanwezige waarden

De aanwezige cultuurhistorische waarden verbeeld op de inventarisatiekaart. Hieronder worden de waarden puntsgewijs beschreven. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen Aardkundig erfgoed, Historisch landschap en Gebouwd erfgoed

Aardkundig erfgoed

Element	Omschrijving
Vlak en lijn	
Het Maasterrassenlandschap	Het plangebied ligt in het Maasterrassenlandschap herkenbaar aan de verschillende terrasniveaus die te onderscheiden zijn door de verleggingen van de rivierstroom. De hoogteverschillen zijn herkenbaar aan steilranden. Het plangebied ligt voor een deel aan de voet van het hoogterras waar de steilrand duidelijk te herkennen. Het gaat om hoogteverschillen van meer dan 20 meter.
Lijn	
Pleistoceen beekdal	Door verleggingen van de beekstroom in het verleden is nabij kasteel Holzmühle in het Pleistoceen een beekdal uitgesleten. De steilranden van het Pleistoceen beekdal zijn herkenbaar ten zuiden van de Aalsbeek bij kasteel Holzmühle.

Historisch landschap

Element	Omschrijving
Vlak- en lijnelementen	
Landschap met oude boskernen, houtwallen en heggen	Het plangebied raakt een zone met groen erfgoed aan de voet van het hoogterras te zien op de Atlas Historisch Groen. De soorten zijn in de atlas gewaardeerd als waardevol. Het gaat om de volgende soorten: es, gladde iep, ratelpopulier, zachte berk, zomereik, zwarte els, brem, Gelderse roos, geoorde wilg, grauwe wilg, wilde hazelaar, rode kornoelje, sporkehout, wilde kardinaalsmuts, wilde lijsterbes, wilde zwarte bes, wilde kamperfoelie.
Vlak	
Oude bouwlanden	De oude bouwlanden binnen de Bosheideweg nabij Hoeve Oud-Schonenborg behoren tot de oudste ontginningen van het Meelderbroek.
Lijn	

Historische wegen	Binnen het plangebied zijn verschillende historische wegen aanwezig. Deze wegen staan ook al verbeeld op historische kaarten uit de 19 ^{de} eeuw. Voor de inventarisatie van historische wegen en structuren is de erfgoedkaart van de gemeente Venlo en de Atlas van de Provincie Limburg als bron aangehouden. Deze lijnen zijn vergeleken met de situatie op het kadastrale minuutplan van 1844.
Historische waterlopen tot het einde van de 19 ^{de} eeuw	Veel van het historisch watersysteem van de periode tot eind 19 ^{de} eeuw in het gebied is gedempt of rechtgetrokken in het kader van ontginning en later ruilverkaveling. Ten westen van de A73 is de hoofdstructuur van de Aalsbeek nog herkenbaar. Ten oosten van de A73 komen sommige stukken van de huidige beken overeen met de historische situatie van voor de ontginningen eind 19 ^{de} eeuw.
De Molenvijver bij Kasteel Holtmühle	De molenvijver bij kasteel Holtmühle betreft een rijksmonument (34980). De sluizen maken deel uit van het systeem bij de voormalige watermolens.
Jonge ontginningslijnen waaronder waterlopen	De ontginningen in het Meelderbroek tijdens de tweede helft van de 19 ^{de} eeuw hebben duidelijke sporen nagelaten in het landschap. De jonge ontginningslijnen kenmerken zich door rechte, rationele perceelsgrenzen, wegen begeleid door eikenbomen en nieuw aangelegde waterlopen. Deze lijnen zijn onderdeel van het huidige grootschalige open landschap.

Gebouwd erfgoed

Element	Omschrijving
Vlak	
Kasteelterrein Holtmühle	Het plangebied bevindt zich nabij het rijksmonumentaal complex kasteel Holtmühle.
Punt	
De sluizen in de molenvijver	De sluizen maken deel uit van de rijksmonumentale molenvijver (34980).
Het mariabeeld aan de molenvijver	Aan de molenvijver staat een mariabeeld uit 1952.
Het mariabeeld aan de visvijver bij Hoeve Maalbeek	Aan de visvijver bij Hoeve Maalbeek staat een mariabeeld. De ouderdom van dit beeld is niet duidelijk.
Boerderij Holtmühle / de mineraalwaterfabriek	Cultuurhistorisch waardevol gebouw (gemeentelijk monument)

Boerderij Bakenbos	Cultuurhistorisch waardevol gebouw (beeldbepalend pand op de cultuurhistorische kaart van de gemeente Venlo)
Hoeve Oud-Schonenborg	Gemeentelijk monument met nr. 1893, gebouwd in 1777.
Hoeve Nieuw-Schonenborg	Gemeentelijk monument met nr. 1296, gebouwd in 1915.
Duitse Kazemat	Geïnteriseerd op de cultuurhistorische kaart van de gemeente Venlo (geen status). Vanaf 2026 wordt deze kazemat aangewezen als gemeentelijk monument (Informatie van de gemeente Venlo, 08-12-2025).
Hoeve Maalbeek	Rijksmonumentale hoeve met nr. 8892., gebouwd in 1766. De hoeve heeft oudere voorgangers. Bij de hoeve heeft, in ieder geval vanaf de 15 ^{de} eeuw een watermolen gestaan.

5.5.1 Inventarisatiekaart

De inventarisatiekaart is het resultaat van deze bureaustudie en het veldbezoek. Hierbij zijn de nog aanwezige cultuurhistorische elementen en structuren in het plan- en onderzoeksgebied in kaart gebracht. Gezien de beekgerelateerde opgave van dit project zijn ook de locaties van de verdwenen watermolens op de kaart gezet. De inventarisatiekaart is toegevoegd in de bijlage.

6 BEANTWOORDING ONDERZOEKSVRAGEN

Op basis van de resultaten is het mogelijk om een antwoord te formuleren op de voor het bureauonderzoek geformuleerde onderzoeksvragen.

6.1 Cultuurhistorie

De cultuurhistorische inventarisatie geeft antwoord op de onderstaande vragen:

Welke cultuurhistorische elementen (punt, vlak, lijn) zijn er binnen het plangebied aanwezig?

De cultuurhistorische elementen (punt, vlak, lijn) worden beschreven in paragraaf 5.5 en weergegeven op Figuren 28, 29 en 30 in de bijlage. Er is gekeken naar elementen van voor en van na de ontginning van eind 19de eeuw – begin 20ste eeuw. Een deel van het watersysteem dateert van voor ca 1850. De nog aanwezige jonge ontginningslijnen waaronder nieuw aangelegde waterlopen laten de verandering van het landschap vanaf de tweede helft van de 19de eeuw zien.

Welke cultuurhistorische elementen lagen in het plangebied en zijn nu verdwenen?

Watermolen Holtmühle en de Maalbekermolen hebben in het verleden een belangrijke rol gespeeld in het landschap en de lokale economie. Deze molens zijn beide gesloopt. De bijbehorende structuren zoals de molenvijver bij de Holtmühle, de Aalsbeek en het bijbehorende sluizensysteem zijn nog wel herkenbaar. Nabij Hoeve Maalbeek is de waterloop van de Molenbeek aanwezig. Ten oosten van deze hoeve is het reliëf van een de molenweijer nog herkenbaar op het AHN4. Ten zuiden van de Hoeve liggen visvijvers in een zone die ooit in gebruik was als molenweijer.

Historische verkavelingsstructuren, historische wegen, historisch landgebruik

Oorspronkelijke perceelstructuren en bijbehorende landschapselementen zoals houtwallen en heggen zijn grotendeels verdwenen. Het gebruik van het landschap is gewijzigd, de kampen, beemden en het broekgebied zijn verdwenen.

Het historisch watersysteem tot ca 1850

Het historisch watersysteem zoals te zien op kaarten uit de 19de eeuw is grotendeels verdwenen. De Molenbeek en de Aalsbeek zijn deels verlegd en deels rechtgetrokken.

Historische watersysteem van de ontginning van eind 19de - begin 20ste eeuw

Van de waterlopen aangelegd in het kader van de ontginningen vanaf de tweede helft van de 19de eeuw is een deel verdwenen door ruilverkaveling.

Wat is het effect van de voorgenomen ingrepen op de aanwezige cultuurhistorische elementen?

Het project bevindt zich op dit moment in de ontwerpfase. Er zijn nog geen concrete maatregelen vastgesteld. In het ontwerp kan nog rekening gehouden worden met de aanwezige cultuurhistorische elementen.

Op welke manier bieden de nog aanwezige en/of verdwenen cultuurhistorische elementen een bijdrage aan de toekomstige ontwikkelingen?

Er wordt gezocht naar mogelijkheden om de ecologische toestand van de beken te versterken. De beken dienen voor 2027 te voldoen aan de ecologische en chemische kwaliteitseisen vanuit de Kaderrichtlijn Water (KRW). Om de ecologische toestand van de beken te versterken wordt gekeken hoe de biodiversiteit in het gebied kan worden versterkt en er wordt gekeken naar opties om de afvoer van water te vertragen om water meer vast te houden. Dit geldt vooral voor de zone aan de oostkant van de A73.

Ten westen van de A73 wordt vooral gekeken naar opties om vissen meer kans te geven zich te verplaatsen. Het gaat om onderzoek naar de mogelijkheden om de huidige vistrap te verbeteren of te vervangen aangezien deze in de huidige vorm niet functioneert.

Het landschap was in het verleden natter dan nu het geval is, ten oosten van de huidige A73 is op de historische kaarten van de eerste helft van de 19de eeuw een groot broekgebied te zien genaamd het Meelderbroek. Om de doelstellingen te halen, kan het historisch landschap inspiratie en oplossingen bieden. Locaties die in het verleden nat en drassig waren of regelmatig onder water stonden, bieden tegenwoordig de beste kansen voor waterberging en natte natuur herstel. In sommige gevallen komt op deze plaatsen nog kwelwater aan het oppervlak of is er sprake van een oude, intacte bodem. Dit kan bijdragen aan verbetering van de biodiversiteit.

Afhankelijk van het geambieerde natuurdoeltype kan ook gekeken worden naar de oorspronkelijke landschapsinrichting en passende inheemse vegetatie. In het verleden droeg een grote variëteit aan inheems plantmateriaal, ook in de vorm van kleine landschapselementen zoals houtwallen en heggen, en de variatie aan beplanting op akkers en hooilanden bij aan deze biodiversiteit. Herstel van dergelijke structuren in combinatie met locatie specifieke vernatting heeft de potentie niet alleen de ecologische toestand maar ook de cultuurhistorische waarden van het gebied te versterken.

Moerassig kwelgebied (het Meelderbroek)

Deze locatie is bij uitstek geschikt voor de vernattingsopgave. Hierbij kan worden gedacht aan herstel van moerassig kwelgebied en de bijbehorende ondiepe bronbeekjes. De verdwenen elementen zoals de kamptonginningstructuur met bijbehorend inheems groen aan de westelijke randen van het voormalig Meelderbroek kunnen ook aanknopingspunten bieden voor landschapsherstel.

Herstel van de structuur van kamptonginningen en de aanplant van inheems groen

Aan de randen van het heide- en moerasgebied bevonden zich tot in het begin van de 20ste eeuw kamptonginningen omheind door struweelhagen, houtwallen en andere groenelementen. Dergelijke landschapsinrichting zorgt voor een kleinschalig karakteristiek landschap in tegenstelling tot het grootschalig ruilverkavelingslandschap. Inheemse en wilde (autochtone) bomen en struiken herbergen rijkere insectenfauna dan uitheemse en niet-autochtone soorten (Maes, Atlas wilde bomen en struiken, 2021). Het terugbrengen van historische groenstructuren met inheemse en autochtone soorten kan de biodiversiteit in het gebied vergroten. Behoud en herstel van nog aanwezige historische groenstructuren draagt bij aan het behoud van de al aanwezige biodiversiteit door de gebiedseigen vegetatie en het vormen van migratieroutes en beschutting voor dieren.

Meekoppelkansen bij de Maalbekermolen en de Holtmühle

De historisch situatie nabij de Maalbekermolen en de Holtmühle kan beter afleesbaar worden gemaakt. Daarbij kan voor deze twee locaties gedacht worden aan het plaatsen van een kunstwerk gelijkend aan een watermolenrad.

Specifiek bij de sluiswerken van de Holtmühle geldt dat deze kunnen worden opgeknapt. Mogelijk kunnen deze sluisjes nog een functioneel onderdeel gaan vormen van het watersysteem. Hiermee kan dit project een bijdrage leveren aan het versterken van de cultuurhistorische beleefbaarheid en recreatieve waarden van deze plek.

7 CONCLUSIE

7.1 Conclusie

Het plangebied ligt in het Noord-Limburgse rivierengebied, waar de Maas in het Pleistoceen verschillende terrassen heeft gevormd. Breuktektoniek en afwisselend diepe en ondiepe insnijding van Maas in warme en koude perioden hebben geleid tot de vorming van deze maasterrassen.

Na de laatste ijstijd veranderde het klimaat, de vegetatie sloot zich en de erosie nam af. De beken sneden zich opnieuw in en gingen meanderen, waarbij oude beeklopen achterbleven als laagten of droogdalen. De Maalbeek vervolgens de Molenbeek, gevoed door bronnen op het hoogterras, vormde samen met andere waterlopen zoals de Aalsbeek, gevoed door kwelwater uit de steilrand van het hoogterras een belangrijk waternetwerk richting de Maas. Het uiteinde van de Aalsbeek nabij kasteel Holtmühle stroomt door een van oorsprong Pleistoceen beekdal.

Door ontginning, ruilverkaveling en het bijbehorende aanpassen van het watersysteem zijn veel cultuurhistorische elementen verdwenen. Tegelijkertijd zijn er nog elementen en relictten zichtbaar in het landschap die waardevol zijn voor het herstel van het gebiedskarakter.

Zoals beschreven in deze rapportage en verbeeld Figuur 28 t/m 30 is binnen het onderzoeksgebied gebouwd erfgoed aanwezig waaronder het kasteelterrein Holtmühle, de bijbehorende molenvijver met het oude sluisstelsel. Hoeve Maalbeek is een andere belangrijke plek waar net als bij de molenvijver ooit een watermolen stond. Naast gebouwd erfgoed raakt het onderzoeksgebied aardkundig erfgoed zoals de steilranden van de terrassen en het Pleistoceen beekdal van de Aalsbeek. Elementen behorende bij het historisch landschap bestaat bijvoorbeeld uit de historische wegen, groen erfgoed en restanten van het oude watersysteem.

De ontginningen in het Meelderbroek tijdens de tweede helft van de 19de eeuw hebben duidelijke sporen nagelaten in het landschap. Deze jonge ontginningslijnen kenmerken zich door rechte, rationele perceelsgrenzen, wegen begeleid door eikenbomen en nieuw aangelegde waterlopen. Het wordt aangeraden deze lijnen in het landschap zo veel mogelijk te behouden en Amerikaanse eiken langzaam te vervangen door inheemse eiken.

Door te kijken naar de aanwezige en verdwenen cultuurhistorische elementen en hier het ontwerp op aan te passen kan de biodiversiteit in het gebied worden vergroot. In dat geval worden niet alleen de ecologische toestand maar ook de cultuurhistorische waarden van het gebied versterkt.

7.2 Aanbevelingen

Grote delen van het plangebied zijn aangewezen als 'aandachtsgebied erfgoed' in de Omgevingsvisie Venlo 2040 (Gemeente Venlo, 2025) (Zie Figuur 2). Voor deze delen geldt dat het de versterking van natuur hand in hand gaat met het behoud en herstel van cultuurhistorische erfgoedwaarden (Gemeente Venlo, 2025).

Overeenkomend met de omgevingsvisie van de gemeente Venlo wordt geadviseerd de cultuurhistorisch waardevolle elementen zoals weergegeven op de inventarisatiekaart zoveel als mogelijk te behouden te herstellen. Hieronder worden de aanbevelingen per locatie gespecificeerd. De aanbevelingen zijn gericht op het cultuurhistorisch erfgoed in relatie tot de huidige opgave van het vergroten van de biodiversiteit en het versterken van de ecologische toestand van de beken.

De Aalsbeek direct ten zuiden van de molenvijver

Het deel van de Aalsbeek direct ten zuiden van de molenvijver bij de Holtmühle is een belangrijk cultuurhistorisch element in het landschap gezien de relatie met de molenvijver en de verdwenen watermolen. Dit deel van de huidige loop komt hier niet volledig overeen met de loop zoals te zien op historische kaarten van de eerste helft van de 19de eeuw aangezien deze inmiddels is aangepast en ingericht als vistrap.

Aanpassingen aan dit deel van de loop zijn mogelijk zonder daarbij de cultuurhistorische waarden aan te tasten. Daarbij geldt wel het uitgangspunt dat de sluiswerken bij de molenvijver en het Mariabeeld behouden blijven.

Overige delen van de Molenbeek en de Aalsbeek die overeenkomen met de historische loop

Voor deze delen wordt geadviseerd de hoofdstructuur te behouden. Grote delen van de Molenbeek en de Aalsbeek komen niet meer overeen met de historische loop uit het begin van de 19de eeuw. Het is uniek waar dat wel het geval is. Om deze reden wordt geadviseerd deze delen te behouden. Aanpassingen aan de beek zoals het verflauwen van oevers of het verdiepen van de beek zijn wel voorstelbaar. De hoofdstructuur dient behouden te blijven.

Jonge ontginningslijnen

De ontginningen in het Meelderbroek vanaf de tweede helft van de 19de eeuw hebben duidelijke sporen nagelaten in het landschap. De jonge ontginningslijnen kenmerken zich door rechte, rationele perceelsgrenzen, wegen begeleid door eikenbomen en nieuw aangelegde waterlopen. Het wordt aangeraden deze lijnen in het landschap zo veel mogelijk te behouden en de aanwezige bomen die deze lijnen benadrukken waar nodig langzaam te vervangen door inheemse soorten.

Het belang van de jonge ontginningslijnen is benadrukt door de gemeente Venlo tijdens een overleg over dit project met de heemkundevereniging en de gemeente op 18 september 2025.

Delen waar de waterlopen die niet overeenkomen met historische lopen tot het begin van de 20ste eeuw

Waar de waterlopen niet overeenkomen met de historische loop liggen kansen voor natuurontwikkeling nabij de huidige waterloop zonder daarvoor per se cultuurhistorische waarden aan te tasten.

De grootste kansen hiervoor liggen in het brongebied van de Aalsbeek, op het kadastraal minuutplan van 1844 de *Gemene Venne* genoemd. Hier heeft al eerder een vorm van natuurontwikkeling plaatsgevonden. In de *Gemene Venne* staan op het kadastraal minuutplan van 1844 verschillende stroompjes getekend die samen een van de bronnen van de Aalsbeek vormen. Hier kwam van nature kwelwater naar het oppervlak. Het herstel van moerassig kwelgebied zou hier vanuit cultuurhistorisch perspectief passend zijn en bijdragen aan de biodiversiteitsopgave van het waterschap.

In het gebied ten noorden van de *Gemene Venne* kunnen geïnspireerd op de kamponggingen struweelhagen worden teruggebracht, overeenkomend met het verdwenen historisch verkavelingspatroon.

De molenbeek nabij Hoeve Maalbeek

De molenbeek nabij de Hoeve Maalbeek komt voor een beperkt deel overeen met de historische situatie. Voor het deel van de Molenbeek direct aan Hoeve Maalbeek ten zuiden van de Bosheideweg wordt aanbevolen de loop niet aan te passen. Voor het deel van de Molenbeek binnen de halve cirkel van de Bosheideweg is voorstelbaar dat de beek wordt aangepast tot een beperkt meanderende loop. Daarbij kan als uitgangspunt worden aangehouden dat historisch groen wordt behouden.

Meekoppelkansen

Meekoppelkans 1. De molenvijver en de watermolen (Holzmühle)

Als koppelkans kan de relatie met de molenvijver en de voormalige locatie van de watermolen kan worden verduidelijkt. Wie de locatie nu bezoekt zonder voorkennis ziet enkel een vijver. De meest simpele manier om dit te doen is door een informatiebord te plaatsen. Mogelijk kan een kunstwerk verwijzend naar de voormalige locatie van de watermolen het historisch verhaal van deze plek verder verduidelijken.

Meekoppelkans 2. De sluis(relicten) aan de molenvijver van de Holzmühle (koppelkans)

De sluizen aan de molenvijver kunnen worden opgeknapt. Alhoewel een inschatting van de bouwkundige staat van deze elementen geen onderdeel is van een cultuurhistorische inventarisatie valt op dat de sluisjes wel een opknopbeurt kunnen gebruiken. Dit is van belang voor het behoud van deze elementen. Dit geldt ook voor de duikers die de molenvijver met de kasteelvijver verbinden.

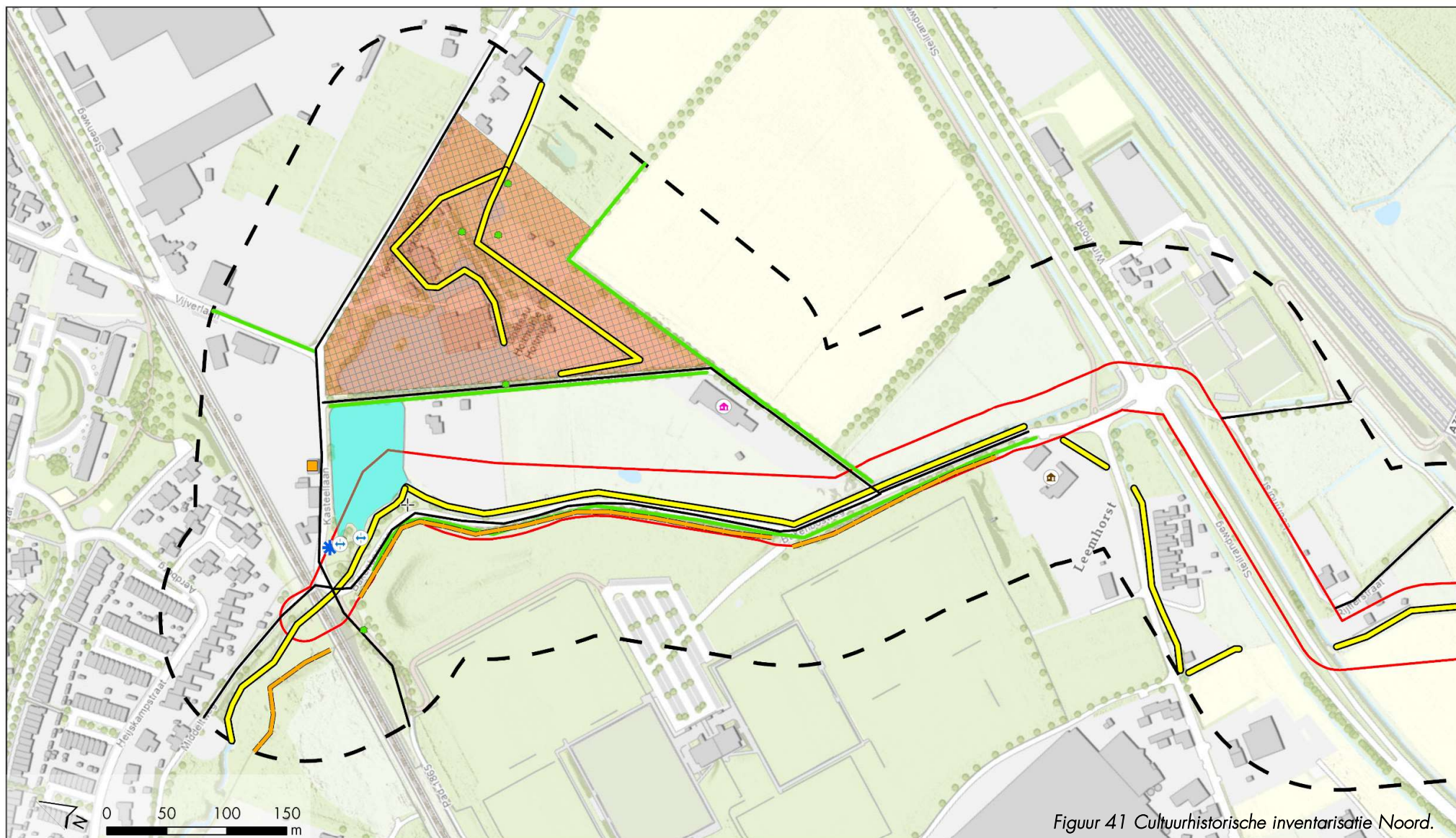
8 VERWIJZINGEN

- Berendsen, H. (2000). *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en de geomorfologie*. Assen: Van Gorcum.
- Berendsen, H. (2008). *Landschappelijk Nederland*. Assen: Van Gorcum.
- Denessen, R. (2004). *Cultuurhistorische beschrijving Kasteellaan 18 Tegelen gemeente Venlo*. Roermond: Monumentenhuis Limburg.
- Engelen, F. (1987, juli/augustus). Bruinkoolontginning op de grens van Belfeld en Tegelen. *Grondboor en Hamer*, pp. 73-77.
- Ernst, T. (2010). *Verslag archeologische sloopbegeleiding, Schoolstraat 9 en 11 Belfeld*. Reuver : Heemkundevereniging Maas- en Swalmdal,.
- Geraeds, J., & Gazenbeek, A. (2009). *Archeologisch onderzoek WML watertransportleiding tracé Belfeld. Archeologische begeleiding WML watertransportleiding tracé Belfeld, gemeente Venlo*. Roermond: Gronmij Nederland B.V.
- Hemmes, A., & Tjabringa, J. (2008). *Oud & Nieuw Schonenborg, Belfeld. Bouwhistorische verkenning en waardestelling*. Holten: Bureau Bouwwerk.
- Keunen, L., & Van der Veen, S. (2015). *Venlo's verleden op de terrassen van de Maas. Cultuurhistorische inventarisatiekaart gemeente Venlo*. Weesp: RAAP.
- Luys, W. (1997). De voormalige watermolen van Malbeck in Belfeld. *Maas en Swalmdal. Jaarboek 16 1996*, pp. 94 - 119.
- Maes, B. (2016). *De Atlas landschappelijk groen erfgoed*.
- Maes, B. (2021). *Atlas wilde bomen en struiken*. Woudrichem: Pictures Publishers.
- Renaud, J. (1981). *Hasteel Holtmühle te Tegelen. Bouwhistorisch onderzoek*. Sutphen: De Walburg Pers.
- Renes, J. (1999). *Landschappen van Maas en Peel. Een toegepast historisch-geografisch onderzoek in het streekplangebied Noord- en Midden-Limburg*. . Maastricht: Eisma.
- Van der Hoek, R. (2009). *Tegelenclupedia. Encyclopedie voor Tegelen & Steyl*. Venlo: vanGrinsven Drukkers.
- Van Dijk, X. (2024). *Plangebied Holtmühle te Tegelen. Gemeente Venlo. Archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek*. Weesp: RAAP.
- Van Dijk, X., & Bouwmans, S. (2023). *Plangebied Delta Corridor te Tegelen en Belfeld, gemeente Venlo*. Weesp: RAAP.
- Vos, P., Van der Meulen, M., Weerts, H., & Bazelmans, J. (2018). *Atlas van Nederland in het Holoceen. Landschap en bewoning vanaf de laatste ijstijd tot nu*. Amsterdam: Prometheus.
- Zijverden, W., & De Moor, J. (2014). *Het groot profielenboek; Fysische geografie voor archeologen*. Leiden: Sidestone Press.
- Zuidhof, F., & Huizer, J. (2015). *De noordelijke Maasvallei door de eeuwen heen. Vijftienduizend jaar landschapsdynamiek tussen Roermond en Mook. Inventariserend archeologisch onderzoek 'Verkenning Plus' Project Maasvallei voor vijftien plangebieden*. Amersfoort: ADC ArchoProjecten.

Websites en digitale bronnen

www.topotijdreis.nl
www.oezel.eu
www.molendatabase.nl
<https://portal.prvlimburg.nl/viewer/app/default>
<https://rce.webgis.nl/nl/map/erfgoedatlas>
<https://loegiesen.nl/>
<https://nedglobe.cadac.com/web?ima=688>
<https://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/>

BIJLAGE: CULTUURHISTORISCHE INVENTARISATIEKAART

Figuur 41 Cultuurhistorische inventarisatie Noord.

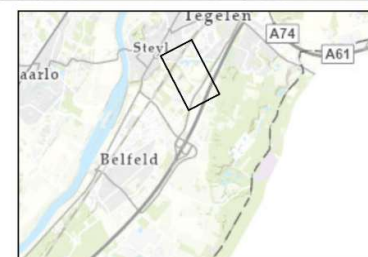
Plangebied
 Onderzoeksgebied
+ Erfgoed inventarisatie
+ Mariabeeld

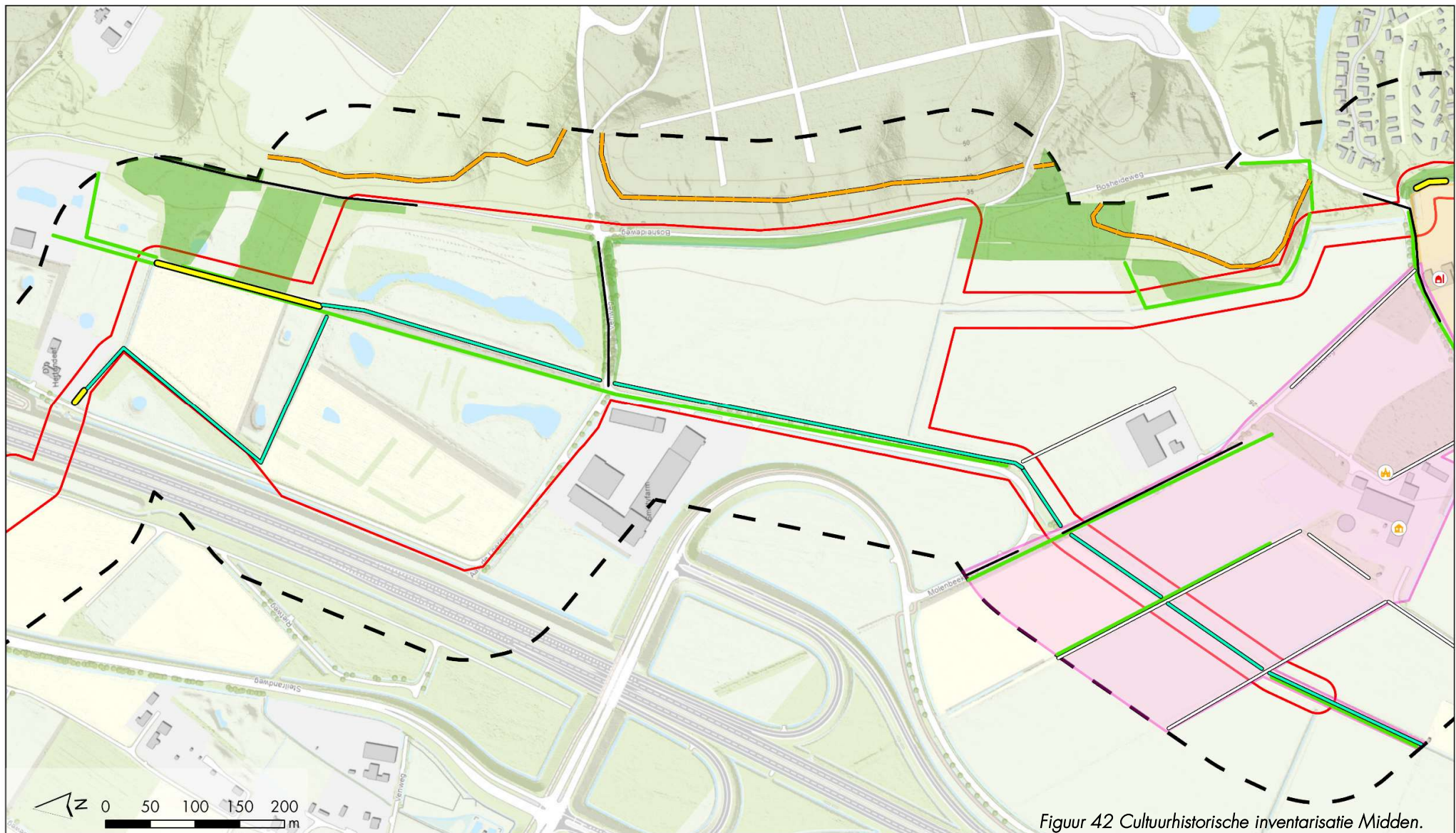
■ Leemhorst
 (beeldbepalend pand
 gemeente Venlo)
■ Boerderij Holtmühle
 (gemeentelijk
 monument)

★ Locatie verdwenen
 watermolen Holtmühle
■ MIP
⊕ Sluis
● Monumentale boom
— Groen erfgoed

— Historische waterloop
 (overeenkomend met
 het watersysteem tot
 ca 1850)
— Historische weg
— Steilrand

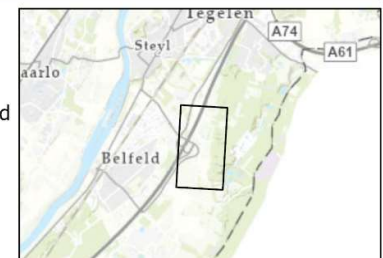
Molenvijver Holtmühle
 (Rijksmonument)
 Rijksmonumentaal
 complex kasteel
 Holtmühle

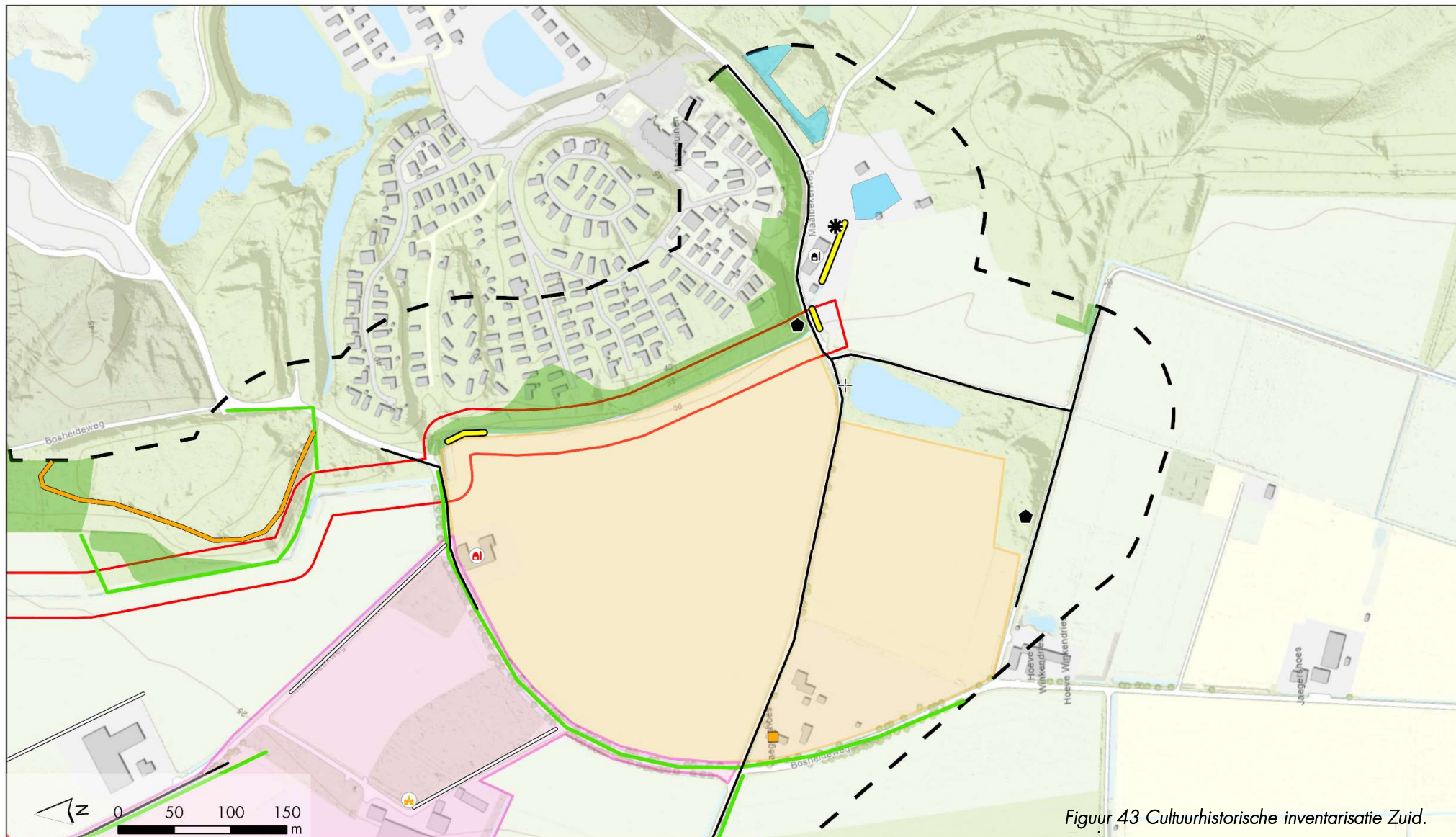

Figuur 42 Cultuurhistorische inventarisatie Midden.

Plangebied	Nieuw Schonenborg (gemeentelijk monument)	Historische waterloop (overeenkomend met het watersysteem tot ca 1850)	Jonge ontginningslijnen	Groen erfgoed	Gemeentelijk monument Schonenborg (het landschap gerelateerd aan de Hoeves Oud- en Nieuw Schonenborg)
Onderzoeksgebied	Erfgoed inventarisatie	Historische weg	Historische waterloop (overeenkomend met de waterlopen van de ontginning van eind 19de - begin 20ste eeuw)	Historisch waardevolle ontginning	
Oud Schonenborg (gemeentelijk monument)	Kapel Nieuw Schonenborg	Steilrand			
	Groen erfgoed				

Plangebied	Hoeve Maalbeek (rijksmonument)	MIP	Historische waterloop (overeenkomend met het watersysteem tot ca 1850)	Jonge ontginningslijnen	Gemeentelijk monument Schonenborg (het landschap gerelateerd aan de Hoeves Oud- en Nieuw Schonenborg)
Onderzoeksgebied	Oud Schonenborg (gemeentelijk monument)	Kapel Nieuw Schonenborg	Historische weg	Groen erfgoed	
Erfgoed inventarisatie	Locatie verdwenen Maalbeker watermolen	Groen erfgoed	Steilrand	Reliëf en relict en oude molenwijers	
Bunker Tweede Wereldoorlog				Historisch waardevolle ontginning	
Mariabeeld					

BIJLAGE: RELEVANTE FOTO'S VELDBEZOEK 3 JUNI 2025

Figuur 44 Rijksmonumentaal Kasteelterrein Holzmühle met de kasteelgracht.

Figuur 45 Boerderij Holtmühle / de voormalige bronwaterfabriek, gefotografeerd richting het zuiden.

Figuur 46 Boerderij Holtmühle / de voormalige bronwaterfabriek, gefotografeerd richting het noorden met de Aalsbeek op de voorgrond.

Figuur 47 De aalsbeek ten oosten van de molenvijver aan de linkerkant van de foto is een verhoging zichtbaar, de steilranden van het beekdal.

Figuur 48 De molenvijver met overlaat.

Figuur 49 De Aalsbeek nabij de molenvijver.

Figuur 50 De oude sluis of stuw in de molenvijver.

Figuur 51 Het begin van een zone die nu Het brongebied van de Aalsbeek wordt genoemd aan de Venweg (foto richting het noorden).

Figuur 52 Foto vanaf van hetzelfde punt genomen als Figuur 23 maar nu naar het zuiden gericht. Aan de linkerkant is het Hoogterras herkenbaar als beboste verhoging in het landschap.

Figuur 53 De halve cirkel oud bouwland binnen de Bosheideweg met aan de linkerkant Hoeve Oud-Schonenborg.

Figuur 54 Hoeve Maalbeek.

Figuur 55 De Molenbeek vanaf de Maalbekerweg nabij Hoeve Maalbeek naar het noorden gericht.

Figuur 56 De ringstandbunker op de hoek van het Hoogterras aan de overzijde van Hoeve Maalbeek.